БИБЛИОТЕКА
РЕСПУБЛИКИ ТЫВА
ИМ. А.С.ПУШКИНА


# ШЫН

1925 чылдың август 31-де үнүп эгелээн

Ниитилел-политиктиг солун

№ 42 (18004)

2011 чылдың апрель 14, четверг

Садар өртээ 5 рубль.

e-mail:shyntuva@mail.ru; shyntuva@yandex.ru


## КӨВҮРҮГДЕ — СЕПТЕЛГЕ

*Ону дыштаныр хүннерде ажыдыптар*

Кызылда коммунал көвүрүгнү ...рель 8-те эгелеп хаапкан болгаш ...аа автотранспорт чорууруң хо...ан. Ол ийи таладан көвүрүгже ...рер автооруктарны септээни...ле холбаштыр болган. Көвүрүг...н бодунда септелге ажылдарын ...рутпайн турар, ынчангаш чадаг ...жилер ону тавараштыр хемниң ...чарыынче кежип болур.

Көвүрүгже кирер оруктарның ...птелгезин «Восток» КХН-ни чо...дуп турар. Участоктуң проравы ...лерий Викторович Волосатовтуң ...ннатканы-биле, септелге ажыл...рын олар бо дыштаныр хүннерге ...дир доозар. Амгы үеде ында ...уктуң каш каът тавaан дески...р, эде тыртар ажылдарны чору...турар. База ол ышкаш оруктуң ...ыгларынга турар бордюрлар...эптей салып турар. Септелге ...лдарында ниитизи-биле тускай ...техника болгаш 30 орукчу хаара туттунган. «Ажылды үезинде доозар дээш бригадавыс дүнеки ээлчегде база ажылдап турар. Оруктуң тавaан таптаар ажылдарны бо дүне ийиги ээлчегниң ажылчыннары кылган. Бөгүн орукту дургаар бордюрларны салыр бис. А эртенден эгелеп орук шыввыын — асфальтыны кудуп эгелээр бис. Агаар-бойдустуң байдалы өршээлдиг турда, ол ажылдарны дарый кылырын кызыдып турар бис» — деп, ол чугаалап турар. Бо көвүрүг септелгезинден аңгыда В.В. Волосатовтуң бригадазы Кундустуг аржаанының чанында машина турар черниң чаагайжыдылгазын база кылыр. «Хоорайже киир халдыр оруктарда машина доктаар черлерниң шыввыын база чаартыры планда турар» — деп Валерий Викторович чугаалап турар.

Ынчап кээрге, хемниң ийи эриинде турар найысылалды тудуштуруп турар кол көвүрүгнү чүгле дыштаныр-хүннерде ажыдар. Ол үеге чедир автотранспорт хереглекчилери хоорайже федералдыг М-54 трасса дамчыштыр, долганып кирер ужурга таваржып турар. А чадаг кижилер хемниң ол чарыынче аргыжарда, баштай бир хөлге дузазы-биле көвүрүгге чедир четкеш, ону чадаг кешкеш, улаштыр өскезинге олурар апарган. Ол чүүл хамаатыларга таарымча чок болуп турары билдингир. Ынчалзажок ол байдал үр эвес үе дургузунда уламчылаар болгаш ону орук шимчээшкининиң, а ол дээрге-ле хамаатыларның айыыл чок чоруун хандырары-биле кылып турар дээрзин кызылчылар утпаза чогуур.

Көвүрүгнү хаап каапканы-биле тургустунуп келген таарымча чок байдалды чайладыры-биле Кызылдың мэриязы №7а, 18, 25, 11 болгаш «Вавилинский затон» маршруттарда чоруп турар хөй-нийти транспортунга орук шимчээшкининиң чаа схемазын ажылдап кылган. Аңаа дүүштүр хөй-нийти транспортунуң көвүрүгге чедир хөлезилелиниң өртээн солагай эриинге 8 рубль, а оң талакы эриинге 5 рубль кылдыр тургускан.

Транспорттуң чурум езугаар чоруп турарын база ооң хөлезилелиниң өртээн чогуур ужурлуг хемчээл езугаар тургусканын хынаары-биле хоорайның мэриязы Кызыл хоорай талазы-биле ИХЭ-ниң ОШАЧКИ килдизи-биле демнежип, хыналда хемчеглерни чорудар.

**Аяна БИЧЕ-ООЛ белеткээн.**

*Ай-кыс МАСПЫК-ООЛДУҢ тырттырган чуруктары.*

## РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИНИҢ ЧАРЛЫЫ

**Россия Федерациязының Президентизиниң Россия Федерациязының субъектилеринде судьяларның квалификация коллегияларында төлээлерин томуйлаарының болгаш албан-хүлээлгеден хостаарының дугайында**

2002 чылдың март 14-те «Россия Федерациязында судтарның ниитилежилге органнарының дугайында» №30-ФХ Федералдыг хоойлунуң 11 чүүлүнүң 6 болгаш 8 пунктуларынга дүүштүр:

1. Россия Федерациязының Президентизиниң судьяларның квалификация коллегияларында төлээзи кылдыр ***Тыва Республикага*** Татьяна Дөжүлдеевна **МОНГУШТУ** томуйлаар.

**Россия Федерациязының Президентизи Д. МЕДВЕДЕВ.**

*Москва хоорай, Кремль*
*2011 чылдың март 2*
*№ 266*

## «ПУТИННИҢ ТАРИФТЕРИ» АЖЫЛДАП ЭГЕЛЭЭН

**Владимир Путинниң эгелээшкини-биле ажылдап кылдынган федералдыг программага дүүштүр агаар-биле аргыжылгага дотация бээри көрдүнген тускай тариф езугаар Тываның чурттакчылары апрель 1-ден октябрь 31-ге чедир Кызыл—Красноярск—Москва аразынга ужудуп болур апарган.**

Чиигелделиг тариф анаа тарифтен ийи катап чиик, ол чүгле 23 харга чедир болгаш 60 хардан өрү назылыг хамаатыларга хамааржыр. Республиканың орук-транспорт комплекизиниң яамызының дыңнатканын езугаар алырга, аэропорттуң чыылдаларын санаваска тускай тариф 6250 рубль кылдыр көрдүнген.

Орук-транспорт комплекизиниң сайыды Игорь Грейсеровтуң чугаазы-биле алырга, чиигелдени чүгле «Dexter» болгаш «UTAir» компанияларынга ажыглаар, субсидиялыг пассажирлерни аргыштырар керээни оларның-биле чарган.

Аргыштырылгага субсидия бээриниң программазын Ыраккы Чөөн чүкке биле Россияның Европа кезээнге авиааргыштырылганы улгаттырар сорулга-биле 2009 чылда бадылаан дээрзин сагындыраал. 2009 чылдың февраль 19-та Россияның Чазааның Даргазынга дилегни республиканың Баштыңы Шолбан Кара-оол киирген соонда ол даңзыга Тыва база немежип кирген.

*Сайыттың медеглели*

## ЫНДЫГ ТАВАРЫЛГА БҮРҮТКЕТТИНМЭЭН

*Ниитилелде нептерээн шуугаазынга хамаарыштыр*

**Элээн каш кижи сөөгү...ң артынчыларын ...рянхай» ААН-ниң ко...льнаязындан тывылга...ның дугайында «Риск» ...лунга парлаттынган ме...э чүгле ол бүдүрүлге...ң ажылдакчыларын ...вүреткен эвес, бөгүнде ...спубликада дыргын ...раан чугаа болуп турар.**

Тыва Республиканың ИХЯ ...ыды Александр Лобанов ...ск» солундан нептереп турар ...рянхай» ААН-ниң котельная...дан кижи сөөктериниң тывыл...ының дугайында медээни шын ...с деп медеглээн. Ооң чугаазы...е алырга, ...

Александр Лобановтуң айтыышкыны-биле «Риск» солунда парлаттынган меге фактының хыналдазын эгелей берген.

2011 чылдың апрель 12-де үнген ...

...ларының кыйгырыы үнген, ында бүдүрүлгеге хамаарыштыр истелге органнарының чорудуп турар хыналдаларының дугайында чугаа болган. Ол талазы-биле тайылбырны Чазак Даргазының оралакчызы Артур Монгал мынчаар берген:

— Ажылчыннарның ол кыйгырыын Чазактың контролюнда алган. «Урянхай» ААН-ниң ажылчорудулгазының хыналдазы хөй-ниитиге улуг дүвүрелди болдурганын билип турар бис. Истелге органнарының ажылынга киржир эрге кымда-даа чок. Истелге шынчы байдалга болур, хыналданың түңнелдерин хөй-ниитиге дыңнадыр дээрзинге Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Шолбан Валерьевич Кара-оол идегеп турар.

... болгаш ...ң бо ...үрүп турар шимээни бисти дүвүретпес арга чок. Чүге дээрге «Урянхай» ААН-ниң девискээринден элээн каш кижи сөөгүн тыпканының дугайында медээ хөй-ниитини дүвүреткен-дир.

ТР-ниң ИХЯ-зының удуртукчузу А.Ф. Лобановтуң адынче маңаа хамаарыштыр албан-езузунуң негелдезин киирген. Республиканың эрге-хоойлу камгалаар органнарының киржилгези-биле болган чөвүлел хуралга «Урянхай» ААН-ниң девискээринден кижи сөөктери тывылган деп факт кайда-даа айыттынмаан деп демдеглээн.

Саң-хөө-экономиктиг ажылчорудулганың хыналдазы биле чамдык кижилерниң мегелеп тургаш ат-алдар чедип алыр дээн политиктиг шуугаазыннарын ылгап билир болза эки.

**ТР-ниң албан-езузунуң сайтызындан.**

*Чазак Даргазының ажыл-албаны*

# ЧАА КӨВҮРҮГ ТУДУУ КИДИН ТҮЛҮК

**Сүт-Хөл кожууннуң төвү Суг-Аксы суурже кирер орук аксында Хемчик хемни кежир көвүрүг эргижирээнибиле сүт-хөлчүлер ТР-ниң Чазааның Даргазынче чаа көвүрүг тудар дугайында дилегни ийи чыл бурунгаар киирген турган. Дилег кирген соонда, баштай бо көвүрүгнүң септелгезин чоруткан. А оон 200 млн. ажыг рубльди чаа көвүрүг тудуунга аңгылап, республика бюджединче киирген.**

*Чаа технологияның көвүрүүнүң тудуунда.*

«2011-2012 чылдарда Тыва Республикага транспорт системазын модернизастаары» республиканың сорулгалыг программазының шугуму-биле 2010 чылдың август айдан эгелеп Красноярскиниң көвүрүг тудуп септээр (Мостремстрой) албан чериниң ажылдакчылары кыш-чай чок ажылдаанының түңнелинде көвүрүгнүң барык чартык кезии туттунган.

Тыва Республиканың Чазааның Сүт-Хөл кожуунга үнүүшкүннүг хуралының соонда, Шолбан Валерьевич Кара-оол ук көвүрүгнүң тудуунуң кайы хире чоруп турарын барып көрүп чораан.

Калбаа сес метр болгаш чадаг кижи кылаштаар болгаш аай-дедир ийи угланыышкынныг автоорукту 163 метр болур бо көвүрүгнү демир-орук шпалдары-биле быжыглап тургаш, кылып турарын Тыва Республиканың орук-транспорт болгаш харылзаа яамызының сайыды Игорь Грейсеров айтып демдегледи.

— Чээрби хире кижи солчуп, вахта хевирлиг чурумда ажылдап турар бис. Демир-бетондан тудуп турар бо көвүрүгнү күзүн ажыглалга киирер планныг бис. Республикада бир дугаар тудуп турар бо объективис ужуктуг болган. Дүрген хемни кежир база бир көвүрүгнү өске бригада тудуп эгелей берген — деп, бо тудуг объектизиниң участок мастери Александр Щербинин чугаалады.

Шолбан Кара-оол объектини көргеш, ону кылып турарының шынарынга болгаш амгы үениң негелделеринге дүүштүр ажылдап турарынга таарзынган. Тудугжуларны бо-ла темпиге ажылдап, көвүрүгнү хуусаазында дужаарын дилээн.

2009 чылда Сүт-Хөл кожуунда чедери берге деп чергелиг Ишкин суурда Ак хемни кежир 1949 чылда туттунган эрги көвүрүгнүң орнунга чаа шериг көвүрүгнү туткан. Ооң тудуунга республика бюджединден 3 млн. рубльди аңгылаан.

Сөөлгү дөрт чылдың дургузунда Чыргакы хемни кежир (8 млн. 400 муң рубль), Эрзин хемни кежир көвүрүг болгаш 10 км автоорукту (246 млн. рубль республика бюджединден болгаш 287 млн. рубль федералдыг бюджеттен) Чааты хемни кежир көвүрүг болгаш ниитизи-биле 18 км орукту (79 млн. рубль) тудуп ажыглалга киирген.

Республиканың Баштыңы Шолбан Кара-оол республиканың орук четкилериниң болгаш көвүрүг тудугларынче улуг кичээнгейни углап, республикада болгаш федералдыг-даа хөреңгилерден акшаландырыышкынны доктаамал аңгылаарын Чазак шиитпирлеп турар деп демдеглээн. Онза кичээнгей көдээ суурларда оруктарже, Чеди-Хөл кожуунче автоорукче углаар. Чедери берге Мөңгүн-Тайга кожуунче автооруктуң эгезин салыры чугула дээрзин ол база чугаалаан.

Эрткен чылын чайын «Тываның тос эртинези» деп төлевилелдиң шугуму-биле бо кожуунга кээп чорувуста, көвүрүг тудуу эгелевээн турган чүве. Мындыг кыска хуусааның дургузунда бо хирени кылыпканын көргеш, көвүрүг хуусаазында ажыглалче кирерин-ге бүзүрээр чордум. Манзаларының аразындан хемниң агымы көстүп турар көвүрүглеп кылаштажып эрткеш, сүт-хөлчүлерге кончуг эки белек бо чаа көвүрүг болурун билдим.

# УКТУГ-ДӨСТҮГ МУҢЧУ

**Сүт-Хөл кожууннуң төвү Суг-Аксыдан ырак эвесте Дербе-Даш деп черде аныяк малчын өг-бүле муңчулар клувунуң кежигүнү Буян, Аржаана Ондарларның аалынга Шолбан Валерьевич Кара-оол Сүт-Хөл кожуунга ажыл-албан аайы-биле чорааш кирген.**

*Ш.Кара-оол аныяк муңчулар-биле.*

Малчын өг-бүле мында бир дугаар кыштап орар, оларның эрги турлаа Алдан-Маадыр суму чоокавызында турар. Уруг-дарыын өөредип алыры-биле кожуун төвүнче чоокшулай көжүп келгеннер. Кышты эки эрткен, малмаганы хүр кыштаан, мал оолдаашкыны кидин түлүк чоруп турар болду. Хойларының үштүң бир кезии оолдапкан деп турар, а хураганнар кажаа сыңмас, алгыкышкызы аажок, чоргааранчыг-ла чорду.

Буян Ондарның кырган-ачазы Сегбе Ондарның ачазы Дыпыл Ондар деп кижи муң хойлуг чораан кижи-дир. Ол дөрт оолдарлыг: Опанай, Кочун-оол, Тевек-Лопсан олар шупту база муң хойлуг чораан болза, Буянның кырган-ачазы болур Сегбе Ондарның хою харын муң четпес турган дээр. Чангаа Сегбеевич Ондар Шончунмаа Ондар-биле өг-бүле тудкаш, 8 ажы-төлдүң ынак ада-иези болгаш «Алдан-Маадыр» совхозтуң сураглыг малчыннары чорааннар. Алдан-маадырларның тура халышканындан бээр 100 чыл болган оюн демдеглеп турда, Чангаа, Шончунмаа Ондарларга эки ажылы дээш моол өгнү Тывага бир дугаар шаңнал кылдыр берген чүве-дир. Ам оларның ортун оглу Буян ада-иезиниң, өгбелериниң угун уламчылап, мал кадарып чоруур. Аңаа уламчылаарындан аңгыда, республиканың «муңчулар клувунуң» кежигүнүнче кирген.

Чаа-ла үжен хар ажып чоруур аныяк өг-бүлениң херээжен ээзи Аржаана Кан-ооловна — башкы. Ол баштай эге класстар башкызы мергежилди чедип алгаш, оон психолог мергежилге база өөренип алган. Аныяк муңчулар — беш уругларның ада-иези.

Өгнү тиккеш, иштинде тууйбудан суугу кылып алгаш, малчыннар кыштаан болду. Кызымак улус болгаш өгнү долгандыр эки чыылыглааш, чурттап олурар. Ыяштан туткан чаа кажаа-хораалар аалдың бо черде чаа турупканын херечилеп турду. Ам чурттаар бажың тудары арткан.

— Мындыг кызымак улуска дузалавайн, кымга дузалаар боор. Ажыл-ишчи улусту деткиирин кызыдаалыңар. Кандыг арга барыл, көрээлиңер. Аныяк өг-бүле программаның шугуму-биле бе, азы көдээни деткиир программаның шугуму-биле бе эптиг аргазын көрээлиңер. Мынчаар кызып ажылдап амыдыраар болза, бо-даа кижиниң чайгаар-ла холу дыңзып, болдунар-ла аргалар-биле дузалаарын кызыда бээр боор чүве-дир — деп, Шолбан Валерьевич малчынның коданын эргий көргеш, чугаалады.

Сес уругларның ортуну Буянның ажыл-ижинге ооң эр дуңмалары, угбазы дузалажып, чаңгыс өгде Буянның авазындан аңгыда, чеди улуг кижи кыштаан болду. Хоорай амыдыралынга өөренип, амдажый берген улус кидис өгде ол хире кижи кыштап турарын көргеш, дарый чурттаар бажың тудары чугула дээрзинге чөпсүнүп турдувус.

Өг-бүле боттарының малмаганындан алган продукцияны бүдүрер сорулгалыг, ынчангаш ол дугайында айтырыгны база көдүрдү. Шээр малдан аңгыда, 40 хире бода мал, чылгы азырап турар аныяк малчында көдээ ажыл-агый продукциязындан чүнү-даа болбаазырадыр кандыг-даа чиг эт барын эскерген боор силер. Боттарының кызымак ажыл-ижи-биле ажылды тудуп кылып шыдаарын шынзыдып шыдапкан аныяк малчынның бүдүрген барааны республиканың садыгларынга үнүп кээринге бүзүреп, мындыг кижилерге деңнежиилиңерем. Мындыг ажыл-ишчи кижилер кожуун санында бар болгай. «Тос-ла чүзүн малымайны доруктурза, байыыр-ла мен» деп тыва улустуң ырында ышкаш, амыдыралын углап-баштап чоруур кижилер бо хүннүң маадырлары болуп турарынга чоргаарланмас аргажок.

2011 чыл Тыва Республикада Тус черниң бараан бүдүрүкчүлериниң чылы кылдыр чарлаттынган болгай. Ол дээрге чүгле көдээ ажыл-агый бараанныры эвес, а янзы-бүрү угланыышкынныг болуп болур. Ынчангаш тыва улустуң салым-чаяанын бадыткап, боттарыңарның чогаадыкчы болгаш ажыл-ишчи чорууңарны көргүзүп, шынзыдар үеңер бо-дур дээрзин аныяктарга чугаалаксадым. Че-ве, бодуңарны көргүзүңер-ле, чедиишкин чүгле кызымактарга келир дээрзин утпаңар! Азы орус улус чүү дээр ийик: «Чыткан даш адаанче суг акпас» дээр ийикпе, тыва улуста аңаа улаштыр «Думчукка тулганда, бызаа сугжу» дээр үлегер домак-даа бар, «Демниг сааскан теве тудуп чиир» деп-даа чугаа бар, ынчангаш кайнаар элдээртип бар чыдарымны билген боор силер. Бо материалдың соонда чаңгыс-даа болза кижиге «Адыр чүнү кылыптайн, кымның-биле эвилелдежип алыйн» дээн бодал тыптып келир болза, мээң элдээрткен кыйгырыым хилис барбаан болуру ол. Шаанда Шагаан-Арыгга саваң хайындырар бүдүрүлге турган-дыр, Туранга, Шагаан-Арыгга газтыг суксуннарны база кылып, кудуп турду, тууйбуну аъттар-биле тепседип тургаш, кылып турган-дыр... чүнү-даа канчап болур! Ону бүдүрер күзелдиглерге деткимче алыр аргалар дыка хөй, ол дугайында дараазында бижиирин аазап көрейн.

**Айлаң ДАРЖАА.**

*В. ШАЙФУЛИННИҢ тырттырган чуруктары.*

# ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДОКТААЛДАРЫ

## Тыва Республиканың чурттакчы чонунга 2010 чылда халас эмчи дузазын чедирериниң кӳрӳне магадылалының программазынче өскерилгелер киирериниң дугайында

***2011 чылдың январь 24 №21 Кызыл хоорай***

Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1. Тыва Республиканың Чазааның 2009 чылдың декабрь 22-ден №639 доктаалы-биле бадылаттынган Тыва Республиканың чурттакчы чонунга 2010 чылда халас эмчи дузазын чедирериниң кӳрӳне магадылалының программазынче (моон ыңай - Программа) дараазында өскерилгелерни киирер:

а) Программаның паспортунда Программаның саң-хөө хандырылгазының хемчээли болгаш дөстеринге хамаарышкан турушту дараазында редакциялааны-биле арттырар:

"Программаның саң-хөө хандырылгазының хемчээли болгаш дөстери — 2010 чылда шуптузу — 2 886, 635 млн. рубль, ооң иштинде:

Бюджет акша-хөреңгизи — 1182,036 млн. рубль;

Тываның ыяап-ла эмчи камгаладылгазының республика фондузунда чыгдынган камгаладыкчыларның акша-хөреңгизи-1704,599 млн. рубль, ооң иштинде:

Ыяап-ла эмчи камгаладылгазының девискээр фондузунда ажылдап турар чоннуң камгаладылга чыылдалары-213,126 млн. рубль;

Ыяап-ла эмчи камгаладылгазының фондузунда ажылдавайн турар чон дээш камгаладылга чыылдалары-1142,432 млн. рубль;

үндүрүглерден кирген-31,988 млн. рубль;

Ыяап-ла эмчи камгаладылгазының федералдыг фондузундан Ыяап-ла эмчи камгаладылгазының девискээр программазын күседиринге дотациялар дээш өске-даа чыылдалар-317,053 млн. рубль";

б) "Программаның Саң-хөө үндезини" деп VI кезекте:

чедиги абзацта "1180,49" деп саннарны "1194,68" деп саннарга солуур;

онгу абзацта "239,47" деп саннарны "240,44" деп саннарга солуур;

он бирги абзацта "480,50" деп саннарны "481,33" деп саннарга солуур;

он ийиги абзацта "1180,49" деп саннарны "1194,68" деп саннарга солуур;

чээрбиги абзацты дараазында редакциялааны-биле арттырар:

"2010 чылда программаның бадылаттынган өртек-үнези ыяап-ла эмчи камгаладылгазының саң-хөө хандырылгазының беш статьялары езугаар акша-хөреңгизи-биле катай 2 886, 635 млн. рубль болган, ооң иштинде: республика болгаш имуниципалдыг бюджеттерниң акша-хөреңгизи-1182,036 млн. рубль, ыяап-ла эмчи камгаладылгазының системазының акша-хөреңгизи-1704,599 млн. рубль, ооң иштинде нормалаттынган камгаладылга курлавыры 24,0 млн. рубль түңнүг (№17 капсырылга). Девискээр программазының кижи бүрүзүнге саң-хөө хандырылгазының нормативи 9448,78 рубль болур, ооң иштинде: бюджеттер акша-хөреңгизинден 3765,17 рубль, ыяап-ла эмчи камгаладылгазының системазының акша-хөреңгизи-5683,61 рубль.";

чээрби бирги абзацты дараазында редакциялааны-биле арттырар:

"Программаның бадылаттынган өртек-үнезиниң санаттынган өртек-үнезинге хамаарыштыр (2009 чылдың январь 1-ге хамаарыштыр чоннуң доктаамал санын болгаш камгалаттынган чоннуң санын кичээнгейге ап тургаш санаттынган) дефициди 1 309,77 млн. рубль азы 31,2 хуу болгаш, ооң иштинде: бюджет акша-хөреңгизинден - 672,81 млн. рубль азы 36,3 хуу, ыяап-ла эмчи камгаладылгазының акша-хөреңгизинден-636,96 млн. рубль азы 27,2 хуу.";

в) Тыва Республиканың чурттакчы чонунга 2010 чылда халас эмчи дузазын чедирериниң кӳрӳне магадылалының программазынга №7 капсырылгада:

үшкү абзацта "239,47" деп саннарны "240,44" деп саннарга солуур;

дөрткү абзацта "480,50" деп саннарны "481,33" деп саннарга солуур;

бешки абзацта "1167,00" деп саннарны "1194,68" деп саннарга солуур;

г) Тыва Республиканың чурттакчы чонунга 2010 чылда халас эмчи дузазын чедирериниң кӳрӳне магадылалының программазынга №8 капсырылгада:

үшкү абзацта:

"9315,80" деп саннарны "9448,78" деп саннарга;

"5550,63" деп саннарны "5683,61" деп саннарга солуур;

д) №17 капсырылганы дараазында редакциялааны-биле арттырар:

*"Тыва Республиканың чурттакчы чонунга 2010 чылда халас эмчи дузазын чедирериниң кӳрӳне магадылалының программазынга №17 капсырылга*

**Тыва Республиканың чурттакчы чонунга 2010 чылда халас эмчи дузазын өргүстүнер байдалының аайы-биле чедирериниң кӳрӳне магадылалының девискээр программазының**

**БАДЫЛАТТЫНГАН ӨРТЕК-ҮНЕЗИ**

| Саң-хөө хандырылганың дөзү болгаш чедиртинер аайы-биле эмчи дузазы | Одуругнуң № | Эге хемчээл | 1 чурттакчыга хамаарыштыр эмчи дузазының хемчээлиниң девискээр нормативи | Эмчи дузазының эге хемчээлинге саң-хөө чарыгдалының девискээр нормативи | Девискээр Программазының саң-хөө хандырылгазының кижи санынга нормативи, рубль. | | Саң-хөө хандырылгазының дөстериниң аайы-биле Девискээр программазының өртек-үнези, млн. рубль. | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | | | | ТР-ниң каттышкан бюджединиң акша-хөреңгизинден | ЫЭК акша-хөреңгизинден | ТР-ниң каттышкан бюджединиң акша-хөреңгизинден | ЫЭК акша-хөреңгизинден | Түңнелинге хамаарыштыр хуузу |
| Россия Федерациязының каттышкан бюджединден хандыртынган эмчи дузазы, ооң иштинде: | 01 | | x | x | 3461,72 | x | 1086,77 | x | 38 |
| 1. Дүрген эмчи дузазы | 02 | кыйгыр-тыышкын | 0,318 | 1710,10 | 543,33 | x | 170,57 | x | x |
| 2. ЫЭК девискээр программазынче кииртинмээн чарыглар, ооң иштинде: | 03 | | x | x | 2468,47 | x | 774,95 | x | x |
| -амбулаторлуг-поликлиника дузазы | 04 | келгени | 1,133 | 218,1 | 247,03 | x | 77,55 | x | x |
| -стационар дуза | 05 | хүн/орун | 1,569 | 1380,6 | 2166,67 | x | 680,21 | x | x |
| -хүндүскү стационарларга | 06 | хүн/орун | 0,115 | 478,0 | 54,77 | x | 17,19 | x | x |
| ... дузазы болгаш ачы-дуза | | | | | | | | | |
| 1.4.Россия Федерациязының субъектизиниң медицина албан черлеринде көргүстүнүп турар тускайжыттынган бедик технологиялыг эмчи дузазы | 08 | | x | x | 19,12 | x | 6,00 | x | x |
| 2. Россия Федерациязының 10 субъектизиниң ЫЭК системазында ажылдап турар медицина албан черлериниң хандырылгазынче угланган каттышкан бюджединиң акша-хөреңгизи, ооң иштинде: | 09 | | x | x | 303,45 | x | 95,26 | x | 3 |
| -амбулаторлуг-поликлиника дузазы | 10 | келгени | x | x | 115,92 | x | 36,39 | x | x |
| -стационар дуза | 11 | хүн/орун | x | x | 172,66 | x | 54,21 | x | x |
| -хүндүскү стационарларга | 12 | хүн/орун | x | x | 14,87 | x | 4,67 | x | x |
| 3. ЫЭК-тиң акша-хөреңгизинден ЫЭК девискээр программазының кызыгаарынга чедиртинер эмчи дузазы, ооң иштинде: | 13 | | x | x | x | 5683,61 | x | 1704,60 | 59 |
| -амбулаторлуг-поликлиника дузазы | 14 | келгени | 7,589 | 240,44 | x | 1824,79 | x | 547,28 | x |
| -стационар дуза | 15 | хүн/орун | 2,836 | 1194,68 | x | 3388,20 | x | 1016,17 | x |
| -хүндүскү стационарларга | 16 | хүн/орун | 0,480 | 481,33 | x | 230,97 | x | 69,27 | x |
| ЫЭКДФ АУП чарыгдалдары | 17 | | x | x | x | 100,19 | x | 30,05 | x |
| Эмчи камгаладылгазының организацияларының АУП чарыгдалдары | 18 | | x | x | x | 59,44 | x | 17,83 | x |
| НСЗ | | | x | x | x | 80,02 | x | 24,00 | x |
| Ниитизи-биле (01+09+13 одуругларның түңү) | 19 | | x | x | 3765,17 | 5683,61 | 1182,03 | 1704,60 | x |
| Шуптузу | | | | | 9448,78 | | 2886,63 | | 100% |

*2009 чылдың январь 1-де чоннуң саны - 313940 кижи.*
*2009 чылдың январь 1-де камгалаттынган чоннуң саны - 299915 кижи";*

е) №18 капсырылганы дараазында редакциялааны-биле арттырар:

*"Тыва Республиканың чурттакчы чонунга 2010 чылда халас эмчи дузазын чедирериниң кӳрӳне магадылалының программазынга №18 капсырылга*

**Тыва Республиканың чурттакчы чонунга 2010 чылда халас эмчи дузазын чедирериниң кӳрӳне магадылалының девискээр программазының саң-хөө хандырылгазының дөстериниң аайы-биле**

**БАДЫЛАТТЫНГАН ӨРТЕК-ҮНЕЗИ**

| Тыва Республиканың чурттакчы чонунга халас эмчи дузазын чедирериниң кӳрӳне магадылалының девискээр программазының саң-хөө хандырылгазының дөстери | Одуругнуң № | 2010 чылда девискээр программазының бадылаттынган өртек-үнези | |
|---|---|---|---|
| | | Шуптузу, муң рубльге | 1 чурттакчыга онааштыр, рубльге |
| Девискээр программазының өртек-үнези, шуптузу (одуругнуң түңү 02+09) ооң иштинде: | 01 | 2886634,8 | 9448,78 |
| Тыва Республиканың каттышкан бюджединиң акша-хөреңгизи | 02 | 1086772,0 | 3461,72 |
| ЫЭК системазының акша-хөреңгизинден ЫЭК Девискээр программазының өртек-үнези | 03 | 95264,0 | 303,45 |
| ЫЭК системазында ажылдап турар медицина албан черлериниң хандырылгазынга Тыва Республиканың каттышкан бюджединиң акша-[illegible] | 04 | 1704598,8 | 5683,61 |

| Тыва Республиканың чурттакчы чонунга халас эмчи дузазын чедирериниң күрүне магадылалының девискээр программазының саң-хөө хандырылгазының дөстери | Одуругнуң № | 2010 чылда девискээр программазының бадылаттынган өртек-үнези | |
|---|---|---|---|
| | | Шуптузу, муң рубльге | 1 чурттакчыга онаалтыр, рубльге |
| Ооң иштинде: | | | |
| Ажылдап турар чоннуң ЫЭК-ке камгаладылга төлевирлери | 05 | 213126,1 | 710,62 |
| Ажылдавайн турар чоннуң ЫЭК-ке камгаладылга төлевирлери | 06 | 1142432,0 | 3809,19 |
| үндүрүглерден киргени* | 07 | 31987,7 | 106,66 |
| ЫЭК-тиң Федералдыг фондузундан дотациялар болгаш өске-даа кирген акша-хөреңги | 08 | 317053,0 | 1057,14 |
| Девискээр программазының өртек-үнези, шуптузу | 09 | 1799862,8 | 5987,06 |

*2009 чылда ЧСУ болгаш 2011 чылга чедир тускай үндүрүг режимнери ажыглап турар камгаладыкчылардан кирген үндүрүглер.*

2009 чылдың январь 1-де чоннуң саны - 313940 кижи.

2009 чылдың январь 1-де камгалаттынган чоннуң саны - 299915 кижи";

2. Бердинген доктаалды "Тувинская правда" болгаш "Шын" солуннарга парлаар.

**Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.**

## Чуртталга байдалын экижидери негеттинип турар Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннарының болгаш дайын хөделиишкиннериниң хоочуннарының, инвалидтерниң болгаш инвалид уругларлыг өг-бүлелерниң аразында Тыва Республиканың девискээринде чурттап турар хамаатыларның чамдык категорияларынга чуртталга оран-савазын садып алырынга (тудуп алырынга) субсидиялар бээр талазы-биле ведомстволар аразының комиссиязының 2010 чылдың ноябрь 23-те №23, 2010 чылдың декабрь 15-те №24 протоколдарын бадылаарының дугайында

*2011 чылдың март 30 №218 Кызыл хоорай*

Хоочуннарның, инвалидтерниң болгаш инвалид уругларлыг өг-бүлелерниң аразында чуртталга байдалын экижидери негеттинип турар хамаатыларның чамдык категорияларынга чуртталга оран-савазын садып алырынга (тудуп алырынга) субсидиялар бээриниң 2006 чылдың май 16-да Тыва Республиканың Чазааның №621 доктаалы-биле бадылааны чурумунуң 19 пунктузунга дүүштүр Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1. Чуртталга байдалын экижидери негеттинип турар Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннарының болгаш дайын хөделиишкиннериниң хоочуннарының, инвалидтерниң болгаш инвалид уругларлыг өг-бүлелерниң аразында Тыва Республиканың девискээринде чурттап турар хамаатыларның чамдык категорияларынга чуртталга оран-савазын садып алырынга (тудуп алырынга) субсидиялар бээр талазы-биле ведомстволар аразының комиссиязының 2010 чылдың ноябрь 23-те №23, 2010 чылдың декабрь 15-те №24 протоколдарын бадылаар.

2. Бо доктаалды "Тувинская правда" болгаш "Шын" солуннарга парлаар.

**Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.**

*Тыва Республиканың Чазааның 2011 чылдың март 30-де №218 доктаалы-биле бадылаан*

### Чуртталга байдалын экижидери негеттинип турар Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннарының болгаш дайын хөделиишкиннериниң хоочуннарының, инвалидтерниң болгаш инвалид уругларлыг өг-бүлелерниң аразында Тыва Республиканың девискээринде чурттап турар хамаатыларның чамдык категорияларынга чуртталга оран-савазын садып алырынга (тудуп алырынга) субсидиялар бээр талазы-биле ведомстволар аразының комиссиязының протоколу

*2010 чылдың ноябрь 23 №23 Кызыл хоорай*

Кызыл хоорайның, Мөңгүн-Тайга, Каа-Хем, Чеди-Хөл болгаш Бии-Хем кожууннарның социал камгалал органнарының киирген документилерин сайгарып көргеш, ведомстволар аразының комисссиязының **шиитпирлээни:**

1. Үстүнде адаттынган социал камгалал органнарының субсидия бээриниң дугайында дилээн деткиир:

| № | Ф.А.А | Категориязы болгаш адрези | Түңү (муң рубль) |
|---|---|---|---|
| 1. | Донгак Бүлчүт Докулаковна | АУД-ниң өлүрткен (өлген) киржикчизиниң өг-бүлезиниң кежигүнү, Мөңгүн-Тайга кожуун | 874,8 |
| 2. | Кожевникова Александра Федоровна | АУД-ниң өлүрткен (өлген) киржикчизиниң өг-бүлезиниң кежигүнү, Бии-Хем кожуун | 874,8 |
| 3. | Коржевская Палинария Константиновна | АУД-ниң өлүрткен киржикчизиниң өг-бүлезиниң кежигүнү, Каа-Хем кожуун | 874,8 |
| 4. | Ондар Анайсар Андреевна | АУД-ниң өлүрткен (өлген) киржикчизиниң өг-бүлезиниң кежигүнү, Кызыл хоорай | 874,8 |
| 5. | Петренко Прасковья Алексеевна | АУД киржикчизи, Чеди-Хөл кожуун | 874,8 |

2. **Тыва Республиканың Күш-ажыл болгаш социал политика яамызы** нийти түңү 4374,0 рубль саң-хөө акша-хөреңгизин 2008 чылдың май 7-де Россия Федерациязының Президентизиниң "1941-1945 чылдарның Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннарын чуртталга шөлү-биле хандырарының дугайында" №714 Чарлыынга болгаш 2006 чылдың май 16-да Тыва Республиканың Чазааның "Хоочуннарның, инвалидтерниң болгаш инвалид уругларлыг өг-бүлелерниң аразында чуртталга байдалын экижидери негеттинип турар хамаатыларның чамдык категорияларын чуртталга шөлү-биле хандырар талазы-биле социал деткимчени көргүзериниң хевириниң болгаш чурумунуң дугайында" №621 доктаалынга дүүштүр садыгжыларның агар санынче шилчидер.

3. Кызыл хоорайның, Мөңгүн-Тайга, Бии-Хем, Каа-Хем болгаш Чеди-Хөл кожууннарның социал камгалал органнарынга үстүнде айыттынган хоочуннарның садып алган квартираларынче көжеринге болгаш квартираны өнчү кылдыр бүрүткедиринге дузалаар.

### Чуртталга байдалын экижидери негеттинип турар Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннарының болгаш дайын хөделиишкиннериниң хоочуннарының, инвалидтерниң болгаш инвалид уругларлыг өг-бүлелерниң аразында Тыва Республиканың девискээринде чурттап тур[ар] хамаатыларның чамдык каатегорияларынга чуртталга оран-саваз[ын садып] алырынга (тудуп алырынга) субсидиялар бээр талазы-биле ведо[мстволар] аразының комиссиязының протоколу

*2010 чылдың декабрь 15 №24 Кызыл хоорай*

Кызыл хоорайның, Кызыл болгаш Таңды кожууннарның социал камгалал органнарының киитрген документилерин сайгарып көргеш, ведомстволар аразының комиссиязының **шиитпирлээни:**

1. Үстүнде адаттынган социа[л камгалал] органнарының субсидия бээрини[ң дугайында] дилээн деткиир:

| № | Ф.А.А | Категориязы болгаш адрези |
|---|---|---|
| 1. | Крутиков Анатолий Михайлович | АУД киржикчизи, Кызыл кожуун |
| 2. | Изместьева Парасковья Архиповна | АУД мөчээн киржикчизиниң өөнүң ишти, Кызыл хоорай |
| 3. | Касинцева Фетинья Евстафьевна | АУД мөчээн киржикчизиниң өөнүң ишти, Кызыл хоорай |
| 4. | Филлипова Клавдия Алексеевна | АУД мөчээн киржикчизиниң өөнүң ишти, Кызыл хоорай |
| 5. | Отева Зоя Филипповна | АУД мөчээн киржикчизиниң өөнүң ишти, Кызыл хоорай |
| 6. | Просекина Надежда Станиславовна | АУД мөчээн киржикчизиниң өөнүң ишти, Таңды кожуун |

2. **Тыва Республиканың Күш-ажыл болгаш социал политика яамызы** нийти түңү 5248,8 рубль саң-хөө акша-хөреңгизин 2008 чылдың май 7-де Россия Федерациязының Президентизиниң "1941-1945 чылдарның Ада-чурттуң Улуг дайының[ы]
рын чуртталга шөлү-билеханды[р]
гайында" №714 Чарлыынга дү[...]
чидер.

## Дүрген башкарылганың эргезинге үндезилээн күрү[нениң] унитарлыг бүдүрүлгезинге, автономнуг болгаш бюдже[т албан] черинге бюджет инвестицияларын бээр Чуруму[н] бадылаарының дугайында

*2010 чылдың октябрь 28 №446 Кызыл хоорай*

Россия Федерациязының Бюджет кодекизиниң 79 чүүлүнүң 5 пунктузунга дүүштүр Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1. Дүрген башкарылганың эргезинге үндезилээн күрүнениң унитарлыг бүдүрүлгезинге, автономнуг болгаш бюджет албан черинге бюджет инвестицияларын бээрин мында кошкан Чурум бадылаар.

2.Бо доктаалдың күүселде[зин хынаар]
рольду Тыва Республиканың Са[ң-хөө яаму]
зынга дагзыр.

3. Бо доктаалды "Тувинск[ая правда"]
болгаш "Шын" солуннарга парл[аар].

4. Бо доктаал 2011 чылдың я[нварь 1-ден]
күштүг болуп кирер.

**Тыва Республиканың Чазаан[ың Даргазы-]**
**зының бирги оралакчызы Ш[...]**

*Тыва Республиканың Чазааның 2010 чылдың октя[брь 28-те] №446 доктаалы-биле бадылаан*

### Дүрген башкарылганың эргезинге үндезилээн күрүнениң унита[рлыг] бүдүрүлгезинге, автономнуг болгаш бюджет албан черинге бю[джет] инвестицияларын бээриниң ЧУРУМУ

1. Тыва Республиканың дүрген башкарылганың эргезинге үндезилээн күрүнениң унитарлыг бүдүрүлгезинге, автономнуг болгаш бюджет албан черинге бюджет инвестицияларын бээр бо Чурум (мооң соонда - Чурум) республиканың тускай сорулгалыг программаларындан аңгы акшаландырып турар дүрген башкарылга эргелеринге үндезилээн күрүнениң унитарлыг бүдүрүлгезинге, автономнуг болгаш бюджет албан черинге бюджет инвестицияларын бээр чурумну тургузуп турар.

2. Дүрген башкарылганың эргезинге үндезилээн күрүнениң унитарлыг бүдүрүлгезинге, автономнуг болгаш бюджет албан черинге бюджет инвестицияларын бээри дүрген башкарылга эргезинге үндезилээн күрүнениң унитарлыг бүдүрүлгезиниң, автономнуг болгаш бюджет албан чериниң үндезин акша-хөреңгилериниң көвүдээрин болдурар.

3. Бюджет инвестицияларын үндезин капиталче (үндезин акша-хөреңгилерже), ооң иштинде машиналар, херекселдер садар чарыгдалдарже киирер.

4. Акшаландырыышкынның сорулгаларынга база продукция болгаш ачы-дуза рыногунда байдалды шинчилээнинге даяныпдүрген башкарылга эргезинге үндезилээн күрүнениң унитарлыг бүдүрүлгелери, автономнуг болгаш бюджет албан черлери бо Чурумнуң негелделеринге дүүштүр акшаландырыышкын чагыгларын долдурар болгаш оларны Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагыргазының адырлар аайы-биле органнарынче тургускан негелделерге дүгжүп турарының экспертизазынче киирер.

5. Инвестиция төлевилелдерин боттандырарынга акшаландырыышкын чагыгларын тургускан хевир-майык езугаар долдурар (бо Чурумга кошкан капсырылга).

6. Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагыргазының адырлар аайы-биле органнары 10 ажыл хүнүнден эртпес хуусаа дургузунда (дүрген башкарылганың эргезинге үндезилээн күрүнениң унитарлыг бүдүрүлгелеринден, автономнуг болгаш бюджет албан черлеринден акшаландырыышкын чагыглары киргениниң соонда) киирген акшаландырыышкын чагыгларын чөпшээредир болгаш Тыва Республиканың Чер болгаш өнчү-хөреңги хамаарылгаларының яамызынче дамчыдар.

7. Тыва Республиканың Чер болгаш [өнчү-]
хөреңги хамаарылгаларының [яамызы ...]
ажыл хүнүнден эртпес хуусаа [дургузунда]
(республиканың күүсекчи эрге-ч[агыргазының ор-]
ганнарының адырлар аайы-бил[е органна-]
рындан чөпшээреткен акшаланд[ырыышкын]
чагыглары киргениниң соонда[...]
циялар даңзызынче киирери-бил[е акшалан-]
дырыышкын чагыгларын чөпш[ээредир болгаш]
Тыва Республиканың күүсекчи [эрге-чагыр-]
газының адыр аайы-биле органы[...]
дыг шиитпир хүлээп алганының [...]
нарын айтып кааны бижимел ойта[...]
дамчыдар.

8. Дүрген башкарылганың [эргезинге]
үндезилээн күрүнениң унитарлы[г бүдүрүл-]
гелерниң, автономнуг болгаш бю[джет албан]
черлериниң удуртукчулары ак[шаландыр-]
рыышкын чагыгларын болгаш [...]
териалдарын тургузуп база ки[...]
күштүг болуп турар хоойлужуду[...]
акшаландырыышкын объект[...]
талазы-биле медээлерниң шын[...]
турары дээш харыысалгалыг.

9. Планныг саң-хөө чылында [Тыва Рес-]
публиканың республика (муни[...]
бюджеттен акшаландырар деп б[...]
гаар көрүп турар чагыгларны бо[...]
мурнунда киирген чагыгларже өск[...]
киирерин Тыва Республиканың р[еспублика]
бюджединиң дугайында хоойлу[...]
вилелин Тыва Республиканың [...]
сайгарылгазынче киирериниң бе[...]
ажыл хонук бурунгаар соксадыр[...]

10. Ээлчеглиг саң-хөө чылында [Тыва Рес-]
публиканың республика бюджед[иниң дугa-]
йында хоойлунуң төлевилелин аж[...]
лырда Тыва Республиканың Чер бо[лгаш өнчү-]
хөреңги хамаарылгаларының яа[мызы Тыва]
Республиканың Саң-хөө яамызын[че ээлчег-]
лиг саң-хөө чылында бюджет ин[вестиция-]
ларының херек ужурлуг хемчээ[...]
болгаш оларны хуваарының д[...]
саналдарны киирер.

11. Тыва Республиканың Чер бо[лгаш өнчү-]
хөреңги хамаарылгаларының яа[мызы ээл-]
чеглиг саң-хөө чылында лимитте[...]
чээлин дугуржуп турар чорудулг[...]
үндезин капиталче (үндезин ак[ша-хөреңги-]
гилерже), ооң иштинде Тыва Респу[бликаның]
дүрген башкарылга эргезинге ү[ндезилээн]
күрүнениң унитарлыг бүдүрүлгеле[ринге, ав-]
тономнуг болгаш бюджеттиг албан[...]

...дарынга бюджет инвестицияларының баш... хемчээлин тодарадыр.

12. Тыва Республиканың Тыва Республи... ээлчеглиг саң-хөө чылында респуб... бюджединиң дугайында Хоойлузу ...болуп киргениниң соонда ийи неделя ...дургузунда Тыва Республиканың Саң-...ямызы бюджет хүлээлгелериниң лимит-...ериниң дугайында медээни Тыва Респуб-...каның Чер болгаш өнчү-хөреңги хамаа-...ылгаларының ямызының кичээнгейинге ...чыдар.

13. Тыва Республиканың республика бюд-...жединиң алыкчыларының талазы-биле, Тыва Республиканың республика бюджединиң ...функционалдыг, экономиктиг болгаш ве-...домстволар бөлүктериниң аайы-биле бюд-...жет инвестицияларының хемчээлдерин эде ...хуваалдазынга чедирбес өскерилгелер кии-...рерин Тыва Республиканың Чер болгаш өнчү-...хөреңги хамаарылгалар ямызының санал-...дарынга үндезилеп, Тыва Республиканың ...саң-хөө ямызы боттандырар.

14. Тыва Республиканың республика бюджединиң күсели-биле акшалар үндүрүлгези бюджетти хуваап каан түңнел даңзыга дүүштүр үндезин капиталче (үндезин акша-хөреңгилерже) бюджет хүлээлгелериниң лимитеринге, ооң иштинде ээлчеглиг саң-хөө чылында Тыва Республиканың дүрген башкарылга эргезинге үндезилээн күрүнениң унитарлыг бүдүрүлгелериниң, автономнуг болгаш бюджеттиг албан черлериниң машиналар, дериг-херексел садып алырынга чарыгдалдарга болгаш бюджет хоойлужудулгазы-биле тургускан Тыва Республиканың республика бюджединиң чарыгдалдар кезээн күүседир чуруму езугаар боттандырар.

15. Бюджет хүлээлгелериниң үндезин капиталче (үндезин акша-хөреңгилерже), ооң иштинде Тыва Республиканың дүрген башкарылга эргезинге үндезилээн күрүнениң унитарлыг бүдүрүлгелериниң, автономнуг болгаш бюджеттиг албан черлериниң машиналар, дериг-херексел садарынга чарыгдалдар хуваалдазын адрестиг хуваашкынга, Тыва Республиканың Саң-хөө ямызының чөпшээрээн, күүсекчи эрге-чагырга органының тодаратканы акшаландырыышкын графигинге, херек кырында кылган ажылдарның хемчээлдеринге дүүштүр болгаш киржилгези киржилге керээзи-биле көрдүнген өске инвесторларның күүсеткен хүлээлгелерин кичээнгейге ап тургаш күүседир.

16. Бюджет инвестицияларының үндүрүлгезин Тыва Республиканың республика бюджединиң акшаларын бюджет акшаларының кол эргелекчизиниң агар санындан Федералдыг казначействонуң Тыва Республика талазы-биле эргелелинде Тыва Республиканың дүрген башкарылга эргезинге үндезилээн күрүнениң унитарлыг бүдүрүлгезинге, автономнуг болгаш бюджеттиг албан черинге күрүне чагыының күүседикчилериниң агар санынче шилчиткени-биле боттандырар.

17. Тыва Республиканың Чер болгаш өнчү-хөреңги хамаарылгаларының ямызы календарьлыг чыл дургузунда бюджет инвестицияларының үндезин капиталче (үндезин акша-хөреңгилерже), ооң иштинде Тыва Республиканың дүрген башкарылга эргезинге үндезилээн күрүнениң унитарлыг бүдүрүлгелериниң, автономнуг болгаш бюджет албан черлериниң машиналар, дериг-херексел садарынга чарыгдалдарның байдалының хайгааралын боттандырар.

18. Тыва Республиканың республика бюджединиң акшаларын чогумчалыг ажыглалының контролюн Тыва Республиканың Саң-хөө-бюджет хайгаарал талазы-биле албаны боттандырар.

19. Дүрген башкарылга эргезинге үндезилээн күрүнениң унитарлыг бүдүрүлгелерниң, автономнуг болгаш бюджеттиг албан черлериниң удуртукчулары оларга Тыва Республиканың республика бюджединден берген акшаларны чогумча болгаш ужурдуза чок ажыглааны база бюджет хоойлужудулгазының тургускан чуруму езугаар күүсеткен ажылдарның (ачы-дузаларның) дугайында отчетту үезинде киирбээни дээш Россия Федерациязының хоойлужудулгазынга дүүштүр харыысалганы чүктээр.

# ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ АЙТЫЫШКЫНЫ

**Тываның болгаш Россияның каттышканының 100 чылын болгаш Кызыл хоорайның тургустунганының 100 чылын байырлаарының, оларның күүселдезиниң талазы-биле Тыва Республиканың күрүне эрге-чагырга органнарының ажылының планының хемчеглерин белеткээр талазы-биле ажылчын бөлүктерниң составтарының дугайында**

*Кызыл хоорай 2011 чылдың март 25 № 95-р*

1. Тываның болгаш Россияның каттышканының 100 чылын болгаш Кызыл хоорайның тургустунганының 100 чылын байырлаарының хемчеглерин белеткээр талазы-биле ажылчын бөлүктерниң составтарының, оларның күүселдезиниң талазы-биле Тыва Республиканың күрүне эрге-чагырга органнарының ажылының планының коштунганын бадылаар (моон соңгаар - хемчеглер болгаш оларның күүселдези дээш ажылдың планы).

2. Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының удуртукчулары Тываның болгаш Россияның каттышканының 100 чылын болгаш Кызыл хоорайның тургустунганының 100 чылын байырлаарының хемчеглерин болгаш оларның күүселдези дээш ажылдың планын 2011 чылдың апрель ...-га чедир ажылдап кылыр болгаш киирер.

3. Түңнел ажылчын бөлүк (Монгал) Тыва Республиканың Чазааның Даргазынга хемчеглерниң төлевилелдерин болгаш оларның күүселдези дээш ажылдың планын 2011 чылдың апрель 20-ге чедир киирер.

4. Кожууннар чагырга черлериниң болгаш Ак-Довурак хоорайның удуртукчуларынга Тываның болгаш Россияның каттышканының 100 чылын байырлаарын эрттирер болгаш белеткээр талазы-биле ажылчын бөлүктерни тургузар болгаш 2011 чылдың апрель 10-га чедир чогуур девискээрлерниң түңнел ажылчын бөлүктеринге юбилейлерни эрттирер болгаш белеткээр дугайында айтырыгларны киирер.

5. Кызыл хоорайның мэриязынга Кызыл хоорайның тургустунганының 100 чылын байырлаар талазы-биле хемчеглерниң планын ажылдап кылырын сүмелээр.

6. Бо айтыышкынның күүселдези дээш контрольду Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязынга болгаш Чазааның Аппарадынга дагзыр.

**Тыва Республиканың Чазаның Даргазының бирги оралакчызы С.ТЕН.**

*Тыва Республиканың Чазааның 2011 чылдың март 25-те № 93-р айтыышкыны-биле бадылаан*

**Тываның болгаш Россияның каттышканының 100 чылын болгаш Кызыл хоорайның тургустунганының 100 чылын байырлаарының, оларның күүселдезиниң талазы-биле Тыва Республиканың күрүне эрге-чагырга органнарының ажылының планының хемчеглерин белеткээр талазы-биле ажылчын бөлүктерниң**

**СОСТАВЫ**

I. Тываның болгаш Россияның каттышканының 100 чылын болгаш Кызыл хоорайның тургустунганының 100 чылын байырлаарының хемчеглериниң планын ажылдап кылыр талазы-биле түңнел ажылчын бөлүк

А.М.Монгал — Тыва Республиканың Чазааның Даргазының оралакчызы — Чазак Даргазының Канцеляриязының болгаш Тыва Республиканың Чазааның Аппарадының удуртукчузу, удуртукчу;

А.П.Дамба-Хуурак — Тыва Республиканың Чазааның Даргазының оралакчызы - Тыва Республиканың кадык камгалал болгаш социал хөгжүлде сайыды, удуртукчунуң оралакчызы;

О.В.Ипатова — Чазак Даргазының Канцеляриязының болгаш Тыва Республиканың Чазааның Аппарадының удуртукчузунуң оралакчызы — организастыг эргелелдиң начальниги, секретары;

Ю.Ю.Ананьин — Чазак Даргазының Канцеляриязының болгаш Тыва Республиканың Чазааның Аппарадының удуртукчузунуң оралакчызы — Тыва Республиканың сайыды;

Н.В.Беспалова — Тыва Республиканың кадык камгалал болгаш социал хөгжүлде сайыдының бирги оралакчызы;

К.А.Бичелдей — Тыва Республиканың Чазааның чанында Тываның гуманитарлыг шинчилелдер институдунуң директору;

И.Ю.Грейсеров — Тыва Республиканың орук-тудуг комплекизиниң болгаш харылзаазының сайыды;

В.О.Донгак — Тыва Республиканың ...

Ю.А.Килижеков — Тыва Республиканың саң-хөө сайыды;

Г.Д.Куулар — Чазак Даргазының Канцеляриязының болгаш Тыва Республиканың Чазааның Аппарадының удуртукчузунуң оралакчызы — хамааты ниитилелиниң институттары-биле кады ажылдажылгалыг болгаш девискээр хөгжүлде эргелелиниң начальниги;

Ю.С.Назарова — Тыва Республиканың Чазааның Даргазының чөвүлекчизи;

Р.Ч.Ооржак — Москва хоорайда Тыва Республиканың бүрүн эргелиг төлээзи;

А.М.Саая — Тыва Республиканың көдээ ажыл-агыйы болгаш аъш-чем сайыды;

К.Б.Сагаан-оол — Тыва Республиканың үлетпүр болгаш энергетика сайыды;

В.В.Сат — Тыва Республиканың тудуг болгаш коммунал ажыл-агый чаартылгазының сайыды;

Л.В.Трусова — Тыва Республиканың экономика сайыды;

В.Т.Ховалыг — Кызыл хоорайның мэри (чөпшээрешкени-биле);

А.А.Шойгу — Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) Аппарадының удуртукчузу (чөпшээрешкени-биле);

II. Федералдыг структуралар-биле, Россия Федерациязының регионнары-биле ажыл талазы-биле ажылчын бөлүк

Л.В.Трусова — Тыва Республиканың экономика сайыды, удуртукчузу;

А.В.Бартан — Москва хоорайда Тыва Республиканың ... биле чөвүлекчи;

Р.В.Монге — Тыва Республиканың Даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле агентилелдиң директору;

Т.Д.Монгуш — Тыва Республика талазы-биле федералдыг инспектор (чөпшээрешкени-биле);

Ш.Ч.Монгуш — Тыва Республиканың юстиция херектериниң талазы-биле сайыды;

Р.Ч.Ооржак — Москва хоорайда Тыва Республиканың бүрүн эргелиг төлээзи

III. Юбилейлиг хемчеглерниң киржикчилериниң болгаш чурттакчы чоннуң амыдырал хандырылга, садыглажылга болгаш организастыг айтырыглар талазы-биле ажылчын бөлүк

Ю.Ю.Ананьин — Чазак Даргазының Канцеляриязының болгаш Тыва Республиканың Чазааның Аппарадының удуртукчузунуң бирги оралакчызы — Тыва Республиканың сайыды, удуртукчу;

М.Х.Кара-оол — Кызыл хоорайның мэриниң бирги оралакчызы, удуртукчунуң оралакчызы (чөпшээрешкени-биле);

С.К.Ондар — Тыва Республиканың көдээ ажыл-агыйы болгаш аъш-чем сайыдының бирги оралакчызы, удуртукчунуң оралакчызы;

Г.Б.Монгуш — Чазак Даргазының Канцеляриязының болгаш Тыва Республиканың Чазааның Аппарадының килдис начальниги - организастыг эргелелдиң начальнигиниң оралакчызы, секретары;

Е.Б.Кужугет — "Өдүген" аалчылар комплекизи" ХАН-ның директору (чөпшээрешкени-биле);

Х.В.Кызыл-оол — Тыва Республиканың "Тыва Республиканың күрүнениң күүсекчи болгаш хоойлужудулга эрге-чагырга органнарының ажыл-чорудулгазын хандырар талазы-биле автобааза" КАА-ның удуртукчузу;

Т.Б.Монгуш — Тыва Республиканың "Тыва Республиканың күрүнениң күүсекчи болгаш хоойлужудулга эрге-чагырга органнарының ажыл-агыйжы эргелели" КАА-ның удуртукчузу;

А.К.Монгуш — Тыва Республиканың ажыл-чорудулгазының аңгы хевирлерин лицензиялаар болгаш хайгаараар талазы-биле албанның удуртукчузу;

Д.Б.Ондар — Тыва Республиканың экономика сайыдының оралакчызы;

Л.К.Салчак — Тыва Республика талазы-биле хереглекчилерниң эргелерин болгаш кижиниң чаагай чоруун камгалаар адырының хайгаарал талазы-биле федералдыг албанның эргелелиниң удуртукчузу (чөпшээрешкени-биле);

А.В.Хорлуу — "Буян-Бадыргы" аалчылар комплекизи" ХАН-ның директору (чөпшээрешкени-биле);

В.С.Чаж-оол — Тыва Республиканың Чонну ажылга хаара тудар күрүне албанының агентилелиниң директору;

Ч.Х.Шапошникова — Тываның стандартизастаашкын, метрология болгаш сертификастаашкын төвүнүң директору

IV. Хемчеглерниң саң-хөө хандырылгазының болгаш инвестициялар хаара тудар талазы-биле ажылчын бөлүк

Ю.А.Килижеков — Тыва Республиканың саң-хөө сайыды, удуртукчу;

А.С.Баян — "Росбанк" банкызының Тывада филиалының директору (чөпшээрешкени-биле);

... — "Россельхозбанк" ХАН-ның Тывада регионалдыг банкызының директору (чөпшээрешкени-биле);

У.Т.Даваа — Тыва Республиканың саң-хөө сайыдының бирги оралакчызы;

Э.Д.Даваа-Самбуу — Тыва Республиканың саң-хөө бюджет хайгааралының талазы-биле албанының удуртукчузу;

В.С.Кандан — Тыва Республика талазы-биле федералдыг үндүрүг албанының эргелелиниң начальниги (чөпшээрешкени-биле);

И.В.Костарева — "Связьбанк" АКБ-ниң Тывада регионалдыг филиалының эргелекчизиниң оралакчызы (чөпшээрешкени-биле);

Г.Л.Нагибина — "Тыва Республиканың улусчу банкызы" АБ-ниң даргазы (чөпшээрешкени-биле);

В.А.Ооржак — Россия Федерациязының Ажаалга банкызының № 8591 Кызылда салбырының эргелекчизи (чөпшээрешкени-биле);

М.М.Чульдум — Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) экономиктиг хөгжүлде болгаш бюджет талазы-биле комитеттиң даргазы (чөпшээрешкени-биле);

Н.И.Чымба — Кызыл хоорайның мэриязының саң-хөө департаментизиниң начальниги (чөпшээрешкени-биле);

Ю.П.Южаков - Россия Федерациязының Төп банкызының Тыва Республикада Национал банкының даргазы (чөпшээрешкени-биле)

V. Чуртталга пунктуларының чаагайжыдылгазын, улуг тудуглар, бажыңнар белеткээр болгаш экономика адырының баазалыг ажылдаарын хандырар талазы-биле ажылчын бөлүк

В.В.Сат — Тыва Республиканың тудуг болгаш коммунал ажыл-агый чаартылгазының сайыды, удуртукчузу;

К.Б.Сагаан-оол — Тыва Республиканың үлетпүр болгаш энергетика сайыды, удуртукчунуң оралакчызы;

С.Д.Донгак — дузалакчы — Чазак Даргазының Канцеляриязының болгаш Тыва Республиканың Чазааның Аппарадының тудуг, инфраструктура, энергетика болгаш үлетпүр эргелелиниң килдизиниң начальниги, секретары;

А.К.Артына — Тыва Республиканың экономика сайыдының бирги оралакчызы;

И.Ю.Грейсеров — Тыва Республиканың орук-тудуг комплекизиниң болгаш харылзаазының сайыды;

О.В.Дугур-Сюрюн — Тыва Республиканың чер болгаш эт-хөреңги хамаарылгаларының сайыды;

В.Д.Кара-Сал — Тыва Республиканың бойдус курлавырының болгаш экологияның сайыды;

А.Б.Кок — "М-54 "Енисей" автомобиль магистральдыг эргелели" ФКА-ның федералдыг орук агентилелиниң начальниги (чөпшээрешкени-биле);

А.А.Неволин — "Ойна" алдын тывыкчыларының артелиниң даргазы (чөпшээрешкени-биле);

А.Н.Нестеров — Кызыл хоорайның мэриниң оралакчызы (чөпшээрешкени-биле);

С.И.Решетников — Тыва Республиканың Чуртталга болгаш коммунал ажыл-агый талазы-биле агентилелиниң директору;

А.М.Саая — Тыва Республиканың көдээ ажыл-агыйы болгаш аъш-чем сайыды;

И.В.Чучев — Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) аграр политика талазы-биле комитеттиң даргазы (чөпшээрешкени-биле)

VI. Юбилейлиг байырлалдар эрттирериниң, культура-сонуургалчыг болгаш спортчу-массалыг хемчеглерни организастаарының социал адырның объектилерин белеткээр талазы-биле ажылчын бөлүк

А.П.Дамба-Хуурак — Тыва Республиканың Чазааның Даргазының оралакчызы — Тыва Республиканың кадык камгалал болгаш социал хөгжүлде сайыды, удуртукчузу;

В.О.Донгак — Тыва Республиканың культура сайыды, удуртукчунуң оралакчызы;

А.М.Потапова — Тыва Республиканың өөредилге болгаш эртем сайыды, удуртукчунуң оралакчызы;

О.П.Түлүш — Чазак Даргазының Канцелярияның болгаш Тыва Республиканың Чазааның Аппарадының социал политика эргелелиниң начальниги, секретары;

Н.В.Беспалова — Тыва Республиканың кадык камгалал болгаш социал хөгжүлде сайыдының бирги оралакчызы;

Л.Л.Волгина — Кызыл хоорайның мэриниң оралакчызы (чөпшээрешкени-биле);

И.Д.Дүлүш — "Тываның күрүне филармониязы" күрүнениң албан чериниң директору;

Е.К.Карелина — Россия Федерациязының Композиторлар эвилелиниң Тывада регионалдыг салбырының даргазы (чөпшээрешкени-биле);

Р.Б.Кужугет — "Россияның Херээженнер эвилели" ТРО ОО-нуң даргазы (чөпшээрешкени-биле);

Ч.Ч.Куулар — Россия Федерациязының Чогаалчылар эвилелиниң Тывада регионал салбырының даргазы (чөпшээрешкени-биле);

У.С.Ондар — Тыва Республиканың аныяктар херектериниң болгаш спорт талазы-биле сайыды;

Т.И.Полежаева — Тываның Ыяап-ла медицина камгаладылгазының республика фондузунуң директорунуң хүлээлгезин күүседип турар (чөпшээрешкени-биле);

И.П.Самойленко — Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) социал политика талазы-биле комитеттиң даргазы (чөпшээрешкени-биле);

А.В.Сухов — Россия Федерациязының Тыва Республика талазы-биле социал камгаладылга фондузунуң регионалдыг салбырының эргелекчизи (чөпшээрешкени-биле);

Л.Х.Уржук — Россия Федерациязының Чурукчулар эвилелиниң Тывада регионалдыг салбырының даргазы (чөпшээрешкени-биле);

В.С.Чигжит — Тыва Республиканың Алдан-Маадыр аттыг Национал музейиниң директору;

Н.К.Шалык — "Тываның В.Көк-оол аттыг хөгжүм-шии театры" күрүнениң албан чериниң директору;

VII. Муниципалдыг тургузуглар чагырга черлери-биле кады ажылдажылганы хандырар талазы-биле ажылчын бөлүк

Г.Д.Куулар — Чазак Даргазының Канцелярияның болгаш Тыва Республиканың Аппарадының удуртукчузунуң оралакчызы — девискээр хөгжүлдезиниң болгаш хамааты ниитилелиниң институттары-биле кады ажылдажылга эргелелиниң начальниги, удуртукчузу;

Л.В.Даваакай — Чазак Даргазының Канцелярияның болгаш Тыва Республиканың Аппарадының девискээр хөгжүлдезиниң болгаш хамааты ниитилелиниң институттары-биле кады ажылдажылга эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы, секретары;

А.Д.Дагбалдай — Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Чеди-Хөл кожуунда бүрүн эргелиг төлээзи;

К.Ш.Көшкендей — Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Кызыл кожуунда бүрүн эргелиг төлээзи;

С.Д.Куулар — Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Өвүр кожуунда бүрүн эргелиг төлээзи;

М.К.Кызыл — Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Сүт-Хөл кожуунда бүрүн эргелиг төлээзи;

Р.С.Мунзук — Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Тере-Хөл кожуунда бүрүн эргелиг төлээзи;

В.Н.Нестеров — Кызыл хоорайның мэриниң оралакчызы (чөпшээрешкени-биле);

А.А.Ондар — Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Улуг-Хем кожуунда бүрүн эргелиг төлээзи;

А.К.Ооржак — Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Ак-Довурак хоорайда бүрүн эргелиг төлээзи;

С.М.Сарыглар — Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Барыын-Хемчик кожуунда бүрүн эргелиг төлээзи;

Р.С.Сат — Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Чөөн-Хемчик кожуунда бүрүн эргелиг төлээзи;

В.М.Сынаа — Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Эрзин кожуунда бүрүн эргелиг төлээзи;

Б.У.Эрендей — Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Тес-Хем кожуунда бүрүн эргелиг төлээзи.

VIII. Хемчеглерниң информация болгаш протокол хандырылгазының талазы-биле ажылчын бөлүк

Д.И.Оюн — Тыва Республиканың Чазааның Даргазының оралакчызы, удуртукчузу;

М.Д.Ооржак — Тыва Республиканың Чазааның Даргазының секретариадының удуртукчузу, удуртукчунуң оралакчызы;

М.А.Чанзан — Тыва Республиканың Чазааның Даргазының секретариадының удуртукчузунуң оралакчызы, секретары;

Р.М.Арчимаева — Тыва Республиканың Архив агентилелиниң директору;

К.А.Бичелдей — Тыва Республиканың Чазааның чанында Тываның гуманитарлыг шинчилелдер институдунуң директору;

А.А.Лачугина — Чазак Даргазының Канцелярияның болгаш Тыва Республиканың Аппарадының информация-аналитиктиг эргелелдиң начальнигиниң оралакчызы;

Э.С.Лифанова — "Плюс информ" солуннуң редактору (чөпшээрешкени-биле);

С.С.Монгуш — "Шын" с... редактору (чөпшээрешкени-би...

О.В.Ондар — Тыва Респу... заанының Даргазының протоко... удуртукчузу;

Р.В.Тас-оол — "Тувинская... лунның кол редактору (чөпш... биле);

А.К.Хертек — "Тываполигр... чиңгине директору (чөпшээреш...

А.О.Хертек — "Тываның ... гези" КБ-ниң даргазы;

А.И.Чымба — "Тыва" ВГ... ФКУБ-туң удуртукчузу (чөпш... биле)

IX. Айыыл чок чорук болгаш... корум-чурумун хандырар та... ажылчын бөлүк

А.Ф.Лобанов — Тыва Респ... зы-биле иштики херектер са... тукчузу (чөпшээрешкени-биле...

С.С-Б.Монгуш — Тыва Ре... Чазааның Даргазының чанында ... айыыл чок чоруунуң чөвүлели... удуртукчунуң оралакчызы;

В.В.Зубков — Тыва Рес... Чазааның Даргазының чанында ... айыыл чок чоруунуң чөвүлели... риадының килдизиниң начал... тары;

В.М.Бартына-Сады — Тыва... ның Дээди Хуралының (парла... хөй-ниитиниң айыыл чок чору... кызыгаар кыдыының айтырыгл... зы-биле комитеттиң даргазы ... кени-биле);

Ю.И.Марков — Тыва Рес... шериг комиссары (чөпшээреш...

Н.М.Монгуш — Тыва Рес... девискээринге хамааты камгал... ажыл-чорудулганы хандырарь... биле чурттакчы чонну болга... лерни онза байдалдардан б... камгалаарының агентилелини...

# ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХООЙЛУЗУ

## «Тыва Республиканың Саналга палатазының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер киирериниң дугайында

*Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи) 2011 чылдың апрель 6-да хүлээп алган*

**1 чүүл**

2001 чылдың декабрь 7-де № 1200 "Тыва Республиканың Саналга палатазының дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузунга («Тувинская правда», 2002 чылдың январь 17-де; 2004 чылдың январь 13-те, июль 6-да; 2007 чылдың ноябрь 13-те, июль 26-да; 2010 чылдың ноябрь 11-де; «Шын», 2004 чылдың январь 22-де; 2007 чылдың ноябрь 15-те; 2010 чылдың ноябрь 11-де) дараазында өскерилгелерни киирер:

1) 4-кү чүүлде:

а) бирги кезекте "дарганың оралакчызын" деп сөстерниң соонга "-аудиторну" деп сөстү немээр;

б) ийиги кезекте "Тургузуу" деп сөстү "Дүрүмү, тургузуу" деп сөстер-биле солуур;

2) 5-ки чүүлдүң бирги кезээнге дараазында утказыг домакты немээр: "Чаңгыс ол-ла кижини Саналга палатазының даргазының оралакчызы - аудитор кылдыр улаштыр ийи хуусаадан эрттир томуйлап болбас.";

3) 6-гы чүүлде:

а) адында "Саналга палатазының даргазының оралакчызы" деп сөстерниң соонга "-аудитор" деп сөстү немээр;

б) бирги кезекте:

чогуур падежте "Саналга палатазының даргазының оралакчызы" деп сөстерни чогуур падежке "Саналга палатазының даргазының оралакчызы - аудитор" деп сөстер-биле солуур;

дараазында утказыг домакты немээр: "Чаңгыс ол-ла кижини Саналга палатазының даргазының оралакчызы - аудитор кылдыр улаштыр ийи хуусаадан эрттир томуйлап болбас.";

в) ийиги кезекте "Саналга палатазының даргазының оралакчызы" деп сөстерниң соонга "-аудитор" деп сөстү немээр;

г) үшкү кезекте "Саналга палатазының даргазының оралакчызы" деп сөстерниң соонга "-аудитор" деп сөстү немээр;

д) дөрткү кезекте "Саналга палатазының даргазының оралакчызы" деп сөстерниң соонга "-аудитор" деп сөстү немээр;

е) бешки кезекте "Саналга палатазының даргазының оралакчызы" деп сөстерниң соонга "-аудитор" деп сөстү немээр;

ж) алдыгы кезекте "Саналга палатазының даргазының оралакчызы" деп сөстерниң соонга "-аудитор" деп сөстү немээр;

з) чедиги кезекте:

"Саналга палатазының даргазының оралакчызы" деп сөстерниң соонга "-аудитор" деп сөстү немээр;

дараазында утказыг домакты немээр: "Саналга палатазының даргазының оралакчызы - аудитор Саналга палатазының чогуур угланыышкынын удуртур, контроль хемчеглерни организастаар болгаш боттандырар база бодунуң хыналдаар айтырыгларының хемчээлинге айтырыгларны шиитпирлээр болгаш ооң эргезинде турар угланыышкынның ажыл-чорудулгазының түңнелдери дээш харысалгалыг болур.";

и) сески кезекте "Саналга палатазының даргазының оралакчызы" деп сөстерниң соонга "-аудитор" деп сөстү немээр;

4) 7-ги чүүлдүң бирги кезээнде:

а) бирги домакта "дөрт" деп сөстү "ийи" деп сөс-биле солуур;

б) дараазында утказыг домакты немээр: "Чаңгыс ол-ла кижини Саналга палатазының аудитору кылдыр улаштыр ийи хуусаадан эрттир томуйлаан туруп болбас.";

5) 8-ки чүүлде:

а) үшкү кезекти дараазында эдилге-биле бижиир:

"Саналга палатазының коллегиязының составынче:

Саналга палатазының даргазы;

Саналга палатазының даргазының оралакчызы - аудитор;

Саналга палатазының аудиторлары;

Тыва Республиканың Чазааның төлээзи;

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) төлээзи;

Тыва Республиканың муниципалдыг тургузугларының Чөвүлелиниң төлээзи кирер-лер.";

б) дөрткү кезектиң он дугаар абзазын дараазында эдилге-биле бижиир:

"Саналга палатазының Дүрүмүн болгаш тургузуун, аппарадының штаттыг расписаниезин бадылаарының, оларга өскерилгелер киирериниң дугайында;";

в) алдыгы кезекте "Саналга палатазының даргазының оралакчызы" деп сөстерниң соонга "-аудитор" деп сөстү немээр;

6) 20-ги чүүлдүң ийиги кезээнде "Саналга палатазының даргазының оралакчызы" деп сөстерниң соонга "-аудитор" деп сөстү немээр;

7) 26-гы чүүлдүң бирги кезээнде "аудиторларның аразынга" деп сөстерни "Саналга палатазының даргазының, Саналга палатазының даргазының оралакчызының - аудиторнуң болгаш Саналга палатазының аудиторларының аразынга" деп сөстер-биле солуур;

8) 27-ги чүүлдүң бирги кезээнде "харысалгалыг аудиторларны" деп сөстерни "Саналга палатазының даргазының харысалгалыг оралакчызын - аудиторну, Саналга палатазының аудиторларын" деп сөстер-биле солуур;

9) 29-ку чүүлдүң бирги кезээнде "Саналга палатазының аудиторлары" деп сөстерни "Саналга палатазының даргазының оралакчызы - аудитор, Саналга палатазының аудиторлары" деп сөстер-биле, "Саналга палатазының аудиторлары" деп сөстерни "Саналга палатазының даргазының оралакчызы - аудитор, Саналга палатазының аудиторлары" деп сөстер-биле солуур;

10) 38-ки чүүлде:

а) ийиги кезекте "дарганың оралакчызы" деп сөстерниң соонга "- аудитор" деп сөстү немээр;

б) дараазында утказыг дөрткү кезекти немээр:

"Саналга палатазын эде организастаан, дүжүрген азы ында Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалын (күрүне албан-дужаалдарын) кызырган, азы Саналга палатазының тургузуун өскерткен таварылгада, Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи) Саналга палатазының даргазының, Саналга палатазының даргазының оралакчызының ... аудиторларының Саналга палатазының албан-дужаалдарын ... бетинде соксадып болур. Сана... зында Тыва Республиканың к... дужаалын (күрүне албан-дужа... зырган таварылгада, Саналга ... даргазының, Саналга палата... зының оралакчызының болгаш ... тазының аудиторларының бүр... Тыва Республиканың Дээди Ху... ментизи) хуусаадан эрте дуж... Санны кызырган соонда Сан... зының даргазының, Саналга ... даргазының оралакчызының бо... палатазының аудиторлары ... албан-дужаалдарын ээлеп турган киж... катап томуйлаары-биле Тыва Ре... Дээди Хуралынче (парламент... Республиканың Баштыңы ... Даргазы киирип болур. Санал... эде организастааны, дүжүрген ... дужаалдарны кызырганы-биле... бүрүн эргелерни хуусаа бетин... таварылгада, Саналга палатаз... палатазының даргазының, Сан... зының даргазының оралакчыз... Саналга палатазының аудит... албан-дужаалдарын ээлеп турга... күрүне албанының дугайында ... дерациязының болгаш Тыва Ре... хоойлужудулгазында көрдү... магадылалдарны бээр (бо... Саналга палатазында Тыва Ре... күрүне албан-дужаалдарынга... томуйлаткан кижилерге ха... ажылбас).";

11) 39-ку чүүлде:

а) алдыгы кезекте "Саналга ... даргазының оралакчызынга" д... соонга "-аудиторга" деп сөсү...

б) онгу кезекте "дарганың о... деп сөстерниң соонга "-ауди... сөстү немээр;

**2 чүүл**

Бо Хоойлу, ону албан-езузу-... хүнден эгелээш, он хонук эрт... болуп кирер.

**Тыва Республиканың Ч... Даргазы Ш. КАРА-ООЛ**

*Кызыл хоорай*

*2011 ...*

*Суд приставтарының федералдыг албанының Тыва Республика талазы-биле эргелелинде*

# ӨРЕЛИГ КИЖИ ӨӨДЕЛЕВЕС...

*Сөөлгү үеде чаш ажы-төлүнүң алимент акшазын төлевейн турар адалар, янзы-бүрү банкылардан чээли акша алгаш, азы күрүне үндүрүглерин, чурттап олурар бажың-балгадының коммунал төлевирлерин төлевейн турар хамаатылар көвүдеп турар. 2010 чылда 750 млн. рубльди банкыларда, 28. млн. рубльди бажың-балгат төлевирлеринде болгаш 20 ажыг млн. рубльди алимент акшазын төлевейн турар өрелиг улустан хавырганының түңнелинде херектерни соксадып, хаап турза-даа, өрелиг хамаатыларның ниити өрези миллиардтар-биле санаттынып артып турар. Бо талазы-биле кандыг хемчеглер алдынып турарын Суд приставтарының федералдыг албанының Тыва Республика талазы-биле эргелелиниң парлалга секретары* ***Аяс Монгуш****-биле* ***(чурукта)*** *чугаалаштывыс.*

***Күрүнеде өрелиг хамаа-**ларның акша-хөреңгизин **йлу езугаар албадал-биле **едиринден аңгыда, кан-**ы угланыышкынныг ажыл-** турар силер?***

– Бистиң албанывыс чүгле а-хөреңги-биле харылзаалыг ектер сайгарып көөрүнден аң-д, судтуң шиитпирин күүседи-ден ойталап турар юридиктиг, кижилерге хамаарыштыр неглерни ап чорудуп турар. -хөө экономиктиг кризистиң елинде, ажылындан кандыг-чылдагааннның уржуундан таттырган хамаатыны судтуң тпири-биле ажылынга катап зарын доктааткан болганда, бан чериниң баштаар чери атыны ажылче катап кииреи дугайында дужаалды дарый рер ужурлуг. А кажан судтуң тпири бар-даа болза, албан иниң удуртукчузу ук хамаа- ажылынга катап тургуспайн, -бүрү чылдагааннар дилеп, аарладып туруп берген тава-гада бистиң албанывысче ко-ан кижи хомудал-билдирииш-ни киирер. Аңаа даянып алгаш, ур ужурлуг хемчеглерни ый ап чорудар бис.

***Барыын-Хемчик кожуун- пособие чериниң ажыл-чызынга хамаарыштыр ылче катап тургузар дуга-да судтуң шиитпири үнүп ген-даа болза, ук хамаа- ны каш айларның дургу-да ажылында катап тур-пайн турар деп дыңнаан ...***

– Ол шын эвес. Судтуң шиит-үнүп келген болганда, кандыг-кижи (юридиктиг, хууда, садыг-ылга-даа чорудуп турар кижилер) ону күүседир апаар. Республиканың бүгү кожууннарында суд приставтарының килдистери ажылдап турар. Бо таварылгада бистиң албанывыстың терминнери-биле алырга, негекчи кижи – ажыл чок арткан кижи, а өрелиг кижи пособие чери бооп турар. Негекчи кижи судтуң шиитпири болгаш чогуур ужурлуг документилерин ап алгаш, бистиң албанга ыяап-ла билдириишкин киирер. Чүгле ынчан күүсекчи суд приставы херекти хынап, сайгарылганы чорудуп эгелээр. Суд приставтарының суд шиитпирин күүседириниң дугайында сагындырыын өрелиг кижи (бо удаада пособие чери) 5 хонуктуң дургузунда кичээнгейге албас болза, кеземче херээн оттурар. Мындыг хевирлиг херектер онза чугула кылдыр санаттынар болгаш чамдык улус бистиң албанче билдириишкин бижиир деп билбейн, үе чидирип, манап турган боор. Ынчаарга албан чериниң баштаар чери херекти улам соңгаарладып, түңнелинде янзы-бүрү чылдагаан-нарны тып, ажылдакчызын катап ажылче тургуспайн барган таварылгалар бар.

Кызыл хоорайда билдингир албан чериниң удуртукчузу судтуң ажылче катап тургузар дугайында шиитпири келген-даа болза, септелге чоруп турар дээн ышкаш, янзы-бүрү чылдагааннар-биле ажылдакчызын үр үениң дургузунда ажылга катап тургуспайн, безин чадаарда, ажылдаар черинче киирбейн турган. Ук хамааты суд приставтарының албанынче хомудал билдииришкин киирер деп билбээн. Чүгле 6 ай эрткенде, бистиң албанче билдириишкинни киирген. Суд приставының кылып чоруткан хемчеглериниң түңнелинде ук хамаатыны ажылынга дарый тургускан. Ажылга катап тургузар дугайында судтуң шиитпири үнүп келген болганда, хамаатының күш-ажыл дептеринге ажылче кирген деп таңманы салган соонда ажылдаарынга таарымчалыг бүгү-ле байдалды тургускан турар ужурлуг. Ол ышкаш хамаатының ажылдавайн турган хонуктарының акшазын бүрүнү-биле ук албан чери төлеп бээр. Кижи бүрүзү боттарының эргелерин билген турары эргежок чугула.

***– Мындыг херектерге хамаарыштыр алырга, өске регионнарда байдал кандыгыл?***

– Россияның өске регионнарында мындыг таварылгалар муң-муңу-биле демдеглеттинип турар, ол бистиң республикада база бар.

***– Амгы үеде акша-хөреңги талазы-биле өрелиг улус көвүдеп турар. Маңаа хамаарыштыр кандыг хемчеглер ап чорудуп турар силер?***

– Бажың-балгадының коммунал төлевирлерин, банкыдан чээли акша алгаш, азы ажы-төлүнүң алимент акшазын төлеп шыдаар хиревинде-ле, үе-шаанда төлевес улус бар. Суд приставтарының берген сагындырыын кичээнгейге албайн, өрезин муңнар кылдыр көвүдедип алган боор. Ындыг таварылгада суд приставтарының эргелели федералдыг миграция, үндүрүг албан черлери, пенсия фондузу, банкылар дээн ышкаш, өске-даа чогуур албан черлери-биле сырый харылзаалыг ажылдап турар. Ынчангаш боттарының өрезин чажырып, суд приставындан дезери барык болдунмас. Кандыг-даа таварылгада өрени ыяап-ла төлээр апаар.

***– Суд приставтарының ажыл-херээнге хамаарыштыр кандыг бергедээшкиннер барыл?***

– Күрүнениң уруглар албан черлериниң хандырылгазында турар назы четпээн уругларның ада-иелеринден алимент акша төлеттирери нарын байдалды тургузуп турар. Ындыг уругларның ада-иези ада-ие эргелерин казыттырган, ажыл чок, арага ижеринге сундулуг улус боор. Сөөлгү үеде назы четпээн ажы-төлүн азыраксавас, чүгле хөглээрин бодаар иелер көвүдээн. Ажы-төлүнге алимент акша төлээринден ойталап турар хамаатыларга хамаарыштыр РФ-тиң КК-ниң 157 чүүлүн езугаар кеземче херектерин оттуруп турар.

Банкыдан чээли акша алгаш, эгидерин соңгаарладып турар хамаатыларга хамаарыштыр РФ-тиң КК-ниң 177 чүүлү-биле кеземче херээн оттурары көрдүнген. 2009 чылда Тываның бир чурттакчызынга хамаарыштыр хары угда ийи кеземче херээн оттурган. Ук хамааты доктаамал ажылдыг, ай санында улуг түңнүг акшаны ап тургаш-даа, ай санында банкыга төлевирин киирбейн турган. Түңнелинде ооң банкыга өрези 1 млн. рубль чеде берген. Амгы үеде ук херекти иштики херектер органнарынче дамчыткан.

Өрелиг улусту аңгы-аңгы хемчеглерниң түңнелинде албадал-биле өрезин эгиттирип турар бис. Оларның бирээзи – Россия Федерациязындан дашкаар кызыгаарны эрттирбези.

***Эвээш-даа хемчээлдиг өре бар болза, чурттан дашкаар үндүрбес бе?***

– Өрези хөй эвес, эвээш хемчээлдиг болза, эрттирип болур. Ынчалза-даа бүзүрелдии-биле бүгү өрелерин төлеп алганы дээре.

Чыл-чылы-биле өрезин чыып алган, ону төлеп шыдавайн турар хамаатыларның байдалын өөренип көргеш, хамаатының адында шимчевес өнчү-хөреңги бар бе дээрзин хынап көөр, чок болза чурттап олурар бажыңының иштинде өртектиг эт-херекселин хавырар, азы хамаатының кыдыындан ап турар шалыңы, пенсия, пособие акшаларындан өрезин тыртар. Өөнүң иштиниң азы уругларының ап турар орулгаларын, бир эвес банкыдан чээли акша алган болза, дагдынып алганы кижиниң орулгаларын көөр.

***– Суд приставтары бажыңның ээзи чокка эжикти үреп кирип болур бе?***

– Болур. Ооң дугайында тускай доктаал үнген. Аңаа даянып, бажыңның ээзи чок-даа турда, киргеш, эт-хөреңгизин хоругдаар эргелиг бис. Ынчалза-даа бистиң республикада амдыызында ындыг таварылгалар болбаан. Чүге дээрге, ээн бажыңче киреерде, төп Суд приставтарының эргелелинден чөпшээрел херек. Херекти төп эргелелче чорудуптарывыска олар өөренип көргеш, чөпшээрелин бээр. Россияда 80 ажыг суд приставтарының эргелели бар. Олар шупту ындыг дилеглер чорудуп кээрге, төп эргелелдиң ажылы чай чок. Ынчангаш, харыы манап турда үр апаар. А бир эвес аргажок ындыг байдал тургустунуп келзе, чогуур хемчеглерни алыр апаар бис.

***Кижи херээ-биле холбашкан кеземче херээнге таварышкан кижилер шииттирип чоруй баарга, когараан талага шүүделин кым төлээрил?***

– Буруулуг кижи хосталгазын казыттырып, шииттирген болза, чижээлээрге, шүүделиниң ниити түңнүн суд 1 млн. рубльге доктаадып каан дижик, ындыг акша ол кижиде чок болур. Ынчалза-даа 200-300 муң рубльди ыяап-ла төлээр апаар. Ындыг таварылгада бистер Шииткел күүселдезиниң федералдыг албанының эргелели-биле кады ажылдаар бис. Шииттирген кижини эдип чазаар колонияга ажылдадып, ооң алыр шалыңындан когараан таланың шүүдел акшазын тыртар. Буруулуг кижи шииттиргеш, хосталып үнүп-даа кээрге, чаа ажылдай берген ажылының бухгалтериязынче күүселде хуудузу чеде бээр. Когараан таланың агар санынче ооң шалың акшазындан база-ла тыртып эгелээр.

***– Өрелиг кижи хоойлудан чаштынган ажыы чок ышкажыл?***

–Ийе. Хоойлужудулга езугаар кандыг-даа таварылгада өрени эгиткен турар ужурлуг. Өрелиг кижи амы-тынындан чарылган таварылгада, ол кижиниң төрелдөргүлү, уруг-дарыы өрени эгидери хоойлуда көрдүнген. «Пар ыяш хөөлүг, өрелиг кижи өөделевес» дээни ышкаш, өре кылбайн, төлевирлерни чогуур үе-шаанда чорудары эргежок чугула.

***–Ажылыңарга чедиишкиннерни күзедивис. Силерниң берген тайылбырыңар чонга ажыктыг болур дээрзи чугаажок, четтирдивис.***

**Алдынай БАДЫ-ХОО**
**чугаалашкан.**

# *Төруттүнген хүнүңер-биле!*

Бистиң эргим, ынак аваыс **Любовь Очут-ооловна ДОКМИТ** рель 15-те 50 харлаар. Ол – Өвүр кожууннның Чаа-Суурда ажылдап-рттап чоруур, 4 кысты, 2 оолду өстүрүп кижизиткен буянныг ие. авыс – дузааргак, ажыл-ишчи, холу чемзиг, аргыттынар, даараныр, ген-кирген чону хөй, чазык, чугаакыр, амыдыралчы кижи. авыстың төрүттүнген хүнүн таварыштыр каң дег кадыкшылды, өрүшкүнү, буян-чолду йөрээп тур бис!

Амыдырал биске шаңнаан
Аваыс ам 50 харлаан.
Ажы-төлү бистер-биле
Ам-даа хөй чыл чурттаар болзун!

*Хүндүткел-биле,*
**хеймер уруу Ай-кыс Андреевна Докмит, Красноярск хоорайда башкы колледжизиниң 3-кү курсчузу.**

Бистиң ынак, эргим ачаывс, кырган-ачаывс **Данил Донгакович ЫМБА** апрель 14-те 55 харлаар. Ол амгы үеде Каа-Хем кожууннуң рен-Хем сумузунда амыдырап-чурттап чоруур. Ачавы... назынында өскен, төрээн чурту Мөңгүн-Тайгага колхоз, совхозка кадарчылап, чолаачылап, трактористеп, кандыг ажыл кылбады дээр!

Ынчангаш ачаывска, кырган-ачаывска каң дег кадыкшылды база узун назын назылаарын күзээр-дир бис.

**Өөнүң ишти Дарья, ажы-төлү, дуңмалары, кенээттери.**

Сукпак суурда чурттап чоруур бистиң эштеривис **Чинчи Седен-Дамбаевна** биле **Мерген Дүрүм-оолович САТТАР** бо чазын юбилейлиг төрүттүнген хүннерин демдеглеп турарлар. Олар Сукпак ортумак школазында ажылдап чоруурлар. Онза хүннерин таварыштыр эштеривиске бүгүдеге экини күзевишаан, дараазында одуругларны бараалгаттывыс:

Частың чаагай, херелдиг хүн
Чырык черге чаяаттынган,
Ажыл-ишке кызымак,
Ажы-төлге ынакшылдыг,
Эки хүннүң олчалары боп,
Эштеривис-даа төрүттүнген.
Омак-сергек, шоваа болуп,
Оожум-топтуг, дузааргак-даа,

«Буруулуглар» эштеривиске
Кайгамчыктыг хүннери-биле
Кады чоруур эштери бис
Аас-кежик, кадыкшылды,
Аал сыңмас өөрүшкүнү,
Эң-не чырык сеткил-биле
Экини-ле күзеп тур бис.
*Хүндүткел-биле,*

**Сукпак суурда чоок эштери.**

## ХЕМНЕР КЕЖЕРИН ХОРААН

**ТР-ниң «Тываавтоорук» автомобиль оруктарының эргелели** дараазында доштуг кежиглер дамчыштыр автомобиль оруун хагган дээрзин сонуургалдыг организацияларга дыңнадып тур:

– «Тоора-Хем», Бояровка –Тоора-Хем аразының 156 км автомобиль оруун, 2011 ч. 03.30-ден;

– «Кара-Хаак», Кызыл–Кара-Хаак аразының 14 км автомобиль оруун, 2011 ч. 04.04-тен;

– «Бельбей», Сарыг-Сеп–Кунгуртуг аразының 32 км кышкы оруун, 2011 ч. 04.01-ден;

– «Бүрен-Аксы», Сарыг-Сеп–Балгазын аразының 12 км автооруун, 2011 ч. 04.05-тен.

# ЭЖИВИСТИҢ ЧЫРЫК АДЫНГА

**67 харлап чорааш Тываның ужар чүүлүнүң хоочуну, Аэрофлоттуң тергиини Вячеслав Владимирович Сат мөчээн.**

Ол бодунуң бүгү амыдыралын дээр-биле холбаштырып келген, ниитизи-биле агаарга ийи чыл чурттаан кижи деп болур, ол 15 муң шакты ужудуушкунга эрттирген.

Вячеслав Владимирович 1944 чылдың май 7-де Кызылга, хөй ажы-төлдүг өг-бүлеге төрүттүнген. Ооң ачазы Владимир Шогжапаевич тывалардан эң бир дугаарында Ленинградтың саң-хөө академиязын дооскан, Кызыл хоорайның саң-хөө килдизин эргелекчилеп, саң-хөө болгаш садыг сайыдынга ажылдап чораан. Авазы Тамара Чамбаловна Тыва радионуң дикторунга, хөгжүм-шии театрының дааранықчызынга хөй чыл дургузунда ажылдаан, ол сөөлзүредир национал болгаш эрги үениң хептерин даараар талазы-биле сураглыг специалист апарган. Ооң ырлаары эжи Кара-кыс Мунзук ышкаш тергиин турган, артист болур деп тургаш, ачазының сүмелзэнин езугаар өске мергежилди шилип алган.

Каяа өөренирил деп айтырыгны ол тыва оол шагда-ла шиитпирлеп алган, Кызылдың №7 школазын дооскан соонда хамааты ужар чүүлдүң Бугурусланда ужар чүүл училищезинче кирип алган. «Дугуй кырында» республикага аргыжылганың чаа үезиниң херекселдери херек апарган.

1966 чылда хамааты ужар чүүлдүң аныяк специализи Кызылга ээп келген болгаш Тываның авиаотрядынга ажылдай берген. 30 чыл дургузунда үзүк-соксаал чок ужудуп келгеш, ол АН-2, МИ-1, МИ-8, Як-40 деп ужар чүүл техникаларын тергиин эки шиңгээдип алган. Борттуң ийиги ужудукчузу, командири болуп ажылдап тургаш ол чаңгыс муң эвес рейстерни кылып, Тываның болгаш Сибирьниң аңгы-аңгы булуңнарынче пассажирлерни болгаш чүъктерни чедирип келген. Вячеслав Владимирович сагылгалыг даалга берип турган удуртулганың хүндүткелин чаалап алган. Ол Тывага болгаш Красноярск крайның соңгу чүгүнге геологтар-биле, Саян сыннарын эртир ЛЭП шөйген монтажчылар-биле база ажылдап турган.

Ооң оожум-топтуу болгаш шыдамыы, сорулганы билдингир болгаш тодаргай кылдыр салып билири дээш ооң чагыргазынга турган кижилер аажок хүндүлээр чораан. Дыка хөй аныяк коллегаларынга «чалгын каданырынга» улуг дузаны көргүзүп келген, берге үеде оларны оожуктурар, эки сөзү-биле деткиир, арга-дуржулгазын харам чокка бээр чораан.

Вячеслав Сат коллективтиң хөй-нийти амыдыралынга база идепкейлиг киржип келген, спортчу болгаш культура-массалыг хемчеглерниң билдилиг организакчызы чораан. Балыктаарынга болгаш аңнаарынга хандыкшылдыг болганындан ол хостуг үезин тайга-даскылга эрттиреринге ынак чораан. Ынчалзадаа ону төтчеглекчи деп кым-даа чугаалавас, чүге дээрге ужар чүүлден халашкан соонда ол балык камгалал талазы-биле күрүне инспекторунга ажылдап турган, төтчеглекчилерге өршээл көргүспес кижи болган. Бильярд ойнаарынга болгаш кара адарынга хандыкшылдыг чораан.

Вячеслав Владимировичиниң онзагай талазы— корум-чурумга ынаа, хензиг-даа чүүлдерниң эмгесекселиг болурунга хандыкшылдыг чорааны. Өскелерден болгаш бодундан база шыңгыы негелделиг турган. Эш-өөрү ону өг-бүлезинге үлегерлиг ада, өөнүң иштиниң идегелдиг чөленгиижи чораан деп үнелээрлер.

Чер кырынга кайгамчык исти арттырып каан эки кижиниң дугайында чырыткылыг тураскаал ооң-биле кады чурттап-ажылдап чораан кижилерниң чүректеринге кезээде артар.

**Бөлүк эштери.**

## ДЫҢНАДЫГЛАР

Тыва Республиканың муниципалдыг районуСүт-Хөл кожууннуң чагыргазының тудуг болгаш өнчү башкарар килдизинче Россия Федерациязының хамаатызы **Роман Каспыл-оолович Ооржактан** Сүт-Хөл кожууннуң Суг-Аксы сумузунуң Бүрбү переулогу, бажың №3 деп адресте көдээниң чурттакчылыг черлеринден ниити шөлү 1500 дөрбелчин метр чер участогун хууда чуртталга бажыңын тудуп алыры-биле 5 (беш) чыл дургузунда арендага бээрин дилээн билдириишкин киргенин сонуургалдыг хамаатыларга дыңнадып тур.

Күштүг болуп турар хоойлужудулга езугаар бо медээни парлаанындан бээр 30 хонук дургузунда аңаа удурланган билдириишкинни дараазында адресте хүлээп ап турар: 668150, Тыва Республика, Сүт-Хөл кожуун, Суг-Аксы сумузу, Бүрбү кудумчузу, бажың 16, Сүт-Хөл кожуун чагыргазының тудуг болгаш өнчү башкарар килдизи.

* * *

Тыва Республиканың муниципалдыг району Сүт-Хөл кожууннуң чагыргазының тудуг болгаш өнчү башкарар килдизинче Россия Федерациязының хамаатызы **Чечен-оол Кошкар-оолович Ондардан** Сүт-Хөл кожууннуң Суг-Аксы сумузунуң Набережная кудумчузу, бажың №9/2 деп адресте көдээниң чурттакчылыг черлеринден ниити шөлү 900 дөрбелчин метр чер участогун хууда чуртталга бажыңын тудуп алыры-биле 5 (беш) чыл дургузунда арендага бээрин дилээн билдириишкин киргенин сонуургалдыг хамаатыларга дыңнадып тур.

Күштүг болуп турар хоойлужудулга езугаар бо медээни парлаанындан бээр 30 хонук дургузунда аңаа удурланган билдириишкинни дараазында адресте хүлээп ап турар: 668150, Тыва Республика, Сүт-Хөл кожуун, Суг-Аксы сумузу, Бүрбү кудумчузу, бажың 16, Сүт-Хөл кожуун чагыргазының тудуг болгаш өнчү башкарар килдизи.

**«Энергострой» КХН** коттедж хоорайжыгашты, шөлдери аңгы-аңгы хевирлиг (175 дөрбелчин метрден 320 дөрбелчин метр чедир) коттеджтерни Мурнуу №10 микрорайонга тудуп эгелээринче кирип турар.

**Тудугга үлүүн киирерин күзээр болза, «Энергострой» КХН-ниң офизинге келир.**

**Адрези: Колхозная кудумчузу, 2а,**
**тел. 4-85-29, 8-905-920-4101, 8-923-268-9073.**

## Садып ап турар

Ангор өшкү, хой дүгүн, мыйыстыг бода малдың кежин садып ап турар бис. Эң бедик өртек бисте.

**Адрези:** Кызыл хоорай, Калинин кудумчузу, 122/2.
**тел. 8-923-388-22-00.**


**Эде номчуур**

2010 чылдың август 26-да №101 (17902) «Шын» солунга «Дыңнадыг» деп эгениң адаанга парлаттынган Сүт-Хөл кожууннуң өнчү болгаш тудуг башкарар килдизинден келген Байлак Шылгаар-ооловна Монгуштуң хуу чуртталга бажыңын тудары-биле чер алырының дугайында чарлалында дыңнадыг киирген таланың боттарының частырыының уржуундан ниити шөлүн «1500 дөрбелчин метр», арендага алыр үезин «11 (он бир) ай» деп эде номчуур.

## «Үндүрүг декларациязы[н] дужаарының чаңгыс аай х[үнү»] акция

**Хүндүлүг чаңгыс чер-чурттугларывыс!**

**2011 чылдың апрель 16-да** республиканың үндүр[...] ниити республикага **«Үндүрүг декларациязын дужаар[...] аай хүнү»** деп акцияны эрттирер.

Ол акцияны үндүрүг төлекчилеринге – 2010 ч[...] немелде орулгаларының дугайында отчет бээр уж[...] кижилерге дуза кылдыр эрттирип турар. Ол хүн силе[...] орулганың декларациязын дужаап алыр эвес, үндүрүг о[...] специалистеринден орулгаларны көргүзериниң айт[...] талазы-биле билдилиг сүмелерни, а ол ышкаш үндүр[...] болгаш өнчү-хөреңги саналгаларын тыпсырының айт[...] талазы-биле тайылбырларны база алыр.

**Акция Россияның ФҮА-ның районнар аразының[...] адрестерде инспекцияларынга эртер:**

Кызыл хоорай, Московская кудумчузу, 8–Россиян[...] Республика талазы-биле №1 инспекциязы; Ка[...] Шахтерская кудумчузу,103–Россияның ФҮА Тыва[...] талазы-биле №2 инспекциязы; Шагаан-Арыг хоорай,[...] кудумчузу, 45 – Россияның ФҮА Тыва Республика[...] №3 инспекциязы; Чадаана хоорай, Ленин кудум[...] Россияның ФҮА Тыва Республика талазы-биле №4[...] Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 11 – Федерал[...] албаның Тыва Республика талазы-биле эргелели.

**Инспекциялар хамаатыларны 9-00 шактан 13.00[...] хүлээп алыр.**

## Саина Николаевна ЧАМААЕВА

**ТР-ниң Өөредилге болгаш эртем яамызы, диагностиканың болгаш консультацияның республика төвү, педагогика хөй-ниитизи** үргүлчүлелдиг аар аараанының соонда күш-ажылдың хоочуну, Тыва АССР-ниң улус өөредилгезиниң алдарлыг ажылдакчызы, ниити өөредилгениң хүндүлүг ажылдакчызы **Саина Николаевна Чамааеваның** мөчээнин ханы кажыыдал-биле дыңнадып тур.

1956 чылда Кызылдың башкы училищезин дооскан соонда ол бодунуң күш-ажылчы базымын Бии-Хем районнуң Хадың эге школазынга эге класстар башкызы болуп эгелээн. 1961 чылда Москваның В.И. Ленин аттыг педагогика инс[...] тология факультедин дооскан соонда чугаазы четпес[...] гиказының талазы-биле үндезин тыва эң баштайгы сп[...]

Саина Николаевна аңгы-аңгы чылдарда ДЛТЭШИ[...] бижик секторунуң эртем ажылдакчызынга, ТР-ни[...] профессионал өөредилге яамызының өөредилге аж[...] биле инспекторунга, башкарыкчы специализинге, псих[...] педагогика комиссиязының дефектология башкызынга[...]

Тергиин башкы, кайгамчык эш,
Деңнеп четпес эки өңнүк.
Чалыы шаандан эгелээштиң,
Чаштар-биле ажылдады.

**П.А. Морозов, А.М. Потапова, [...] Тогочакова, С.Ш. Чаш, Ч.О. Сунд[...] Р.Ш. Седии, Ш.М. Кыргыс.**

Дайынның, күш-ажылдың, Чепсектиг Күштерни[...] хоойлу камгалаар органнарның хоочуннарының (пен[...] Бүгү-россия хөй-нийти организациязының Тыва р[...] күш-ажылдың болгаш спорттуң хоочуну Марта[...] Ооржакка оглу

**Артур Марталаевич**
**ООРЖАКТЫҢ**

озал-ондакка таварышкаш мөчээни-биле хол[...] кажыыдалын илередип тур.

Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парлам[...] Хуралдың (парламентиниң) Аппарадының күрү[...] эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы Клара [...] Монгушка ооң авазы, күш-ажылдың хоочуну, Тыва [...] Совединиң депутады, маадыр ие

**Серен Байыровна**
**МОНГУШТУҢ**

мөчээни-биле холбаштыр ханы кажыыдалын илер[...]
Силерниң-биле кады качыгдап тур бис.

ШЫН
Индекс 667000.
Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100.

**ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Чазаа.**
**Кол редактор С.С.МОНГУШ**

**РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ:** Кол редактор–2-01-35, редакторнуң оралакчызы – 2-19-87, тел: факс (394-22) 2-17-94, бухгалтерия – 2-17-91. e-mail: shyntuva@mail.ru; shyntuva@yandex.ru

**КИЛДИСТЕР:** ниитилел-политиктиг килдис–2-18-10, культура, өөредилге – 2-03-88, чагаа – 2-17-09, көдээ ажыл-агыйы – 2-17-09 очулга – 2-03-87, үлетпүр – 2-40-77.

Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар.

Неделяда үш катап үнер. Хемчээли парлаан 2 ама.

**Тираж 8530.** Чагыг 42. Номерни парлалгаже дужааганы: график езугаар – 21.00, херек кырында – 20.00.

АГАР САНЫВЫС: № 40703810900000010000 ОАО НК[...] Кызыл ИНН–1701008465; корр сч 30101810700000000740 [...]

Россия Федерациязының Парлалга, телерадио-дамчыдылга[...] коммуникациялар херектериниң талазы-биле яамызының О[...] регионнар аразының девискээр эргелели «Шын» солунну 200[...] те эде бүрүткээн.

Херечилелдиң дугаары – ПИ № 16-0510. Индекс 11530, [...]

«Тываполиграф» ААН-ге парлаан. (Кызыл, Щетинкин-Кр[...]

Солунда парлаттынган материалдарның авторлары[...] редакцияның туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттынга[...] өске-даа фактылары, дыңнадыглары дээш авторлар боттары[...]